

Національний університет

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Національний університет водного господарства та

та природокористування

природокористування

Кафедра фінансів і економіки природокористування

104 – 101

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

Національний університет

з дисципліни

«Бюджетний менеджмент»

для студентів спеціальності

7.104050 «Фінанси»

заочної форми навчання

Рівне – 2011

Конспект лекцій з дисципліни «Бюджетний менеджмент» для студентів спеціальності 7.104050 «Фінанси» заочної форми навчання / Римар М.В., Подлевський А.А. – Рівне: НУВГП. – 2011. – 103 с.

Упорядники: Римар М.В., д.е.н., професор,
Подлевський А.А., ст. викладач

Відповідальний за випуск: Павлов В.І., д.е.н., професор, зав.
кафедрою фінансів і економіки природокористування

Зміст

	Стор.
Тема 1. Сутність і складові бюджетного менеджменту	3
Тема 2. Бюджет, бюджетна система та бюджетний процес	7
Тема 3. Органи оперативного управління бюджетом	24
Тема 4. Бюджетне планування	39
Тема 5. Виконання бюджету	53
Тема 6. Облік виконання бюджету	71
Тема 7. Звітність про виконання бюджету	76
Тема 8. Контроль за виконанням бюджету	81
Тема 9. Світовий досвід бюджетного менеджменту	91
Рекомендована література	103

ТЕМА 1. СУТНІСТЬ І СКЛАДОВІ БЮДЖЕТНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

- 1.1. Суть і складові бюджетного менеджменту
- 1.2. Система управління бюджетом
- 1.3. Структура бюджетного процесу
- 1.4. Функції бюджетного менеджменту

1.1. Суть і складові бюджетного менеджменту

Бюджетний менеджмент є складовою фінансового менеджменту. В організаційному плані бюджетний менеджмент розглядалися як сукупність взаємопов'язаних управлінських функцій, інструментів, методів, що спрямовані на управління бюджетними ресурсами і бюджетними відносинами. Бюджетні відносини Виникають у процесі руху бюджетних потоків і регламентуються у законодавчому порядку.

Об'єкт бюджетного менеджменту – бюджет держави як керована підсистема.

Суб'єкти бюджетного менеджменту – органи управління бюджетом, тобто керуюча підсистема.

Схема організації бюджетного менеджменту наведена на рис. 1.1.

Предмет бюджетного менеджменту – бюджетний процес та управління ним.

Рис. 1.1. Загальна схема організації бюджетного менеджменту

1.2. Система управління бюджетом

Бюджетний процес характеризує і відображає систему управління бюджетом, яка містить:

- *органи управління бюджетом;*
- *методологію бюджетної діяльності на всіх етапах бюджетного процесу.*

Органи управління бюджетом, виходячи з обсягу їх функцій та характеру бюджетних повноважень можна згрупувати за трьома ознаками:

1. Органи державної законодавчої та виконавчої влади:

- Верховна Рада затверджує закон про державний бюджет;
- місцеві органи представницької влади приймають рішення про місцеві бюджети;
- Кабінет Міністрів і його структурні підрозділи забезпечують складання та виконання державного бюджету;
- органи місцевого самоврядування та їх фінансові структури забезпечують складання та виконання місцевих бюджетів;
- Президент підписує закон про державний бюджет, контролює хід його виконання в особі уповноважених служб.

2. Органи оперативного управління бюджетом бюджетного контролю:

- Міністерство фінансів та його територіальні служби середньої і базової ланок управління виконують роботу, пов'язану зі складанням відповідного бюджету і забезпеченням його виконання;
- Державна податкова служба здійснює контроль за дотриманням платниками податків та інших обов'язкових платежів чинного законодавства, правильністю, повнотою, своєчасністю виконання податкових зобов'язань;
- Державна контрольно-ревізійна служба контролює правильність, раціональність, цільове використання коштів, виділених з державного і місцевих бюджетів. Її функції дещо виходять за межі бюджетного процесу, оскільки вона також здійснює контроль за фінансово-господарською діяльністю підприємств державного сектора;
- Державне казначейство організовує і здійснює касове виконання бюджетів різних рівнів, веде облік та складає звітність Про виконання бюджетів;
- Рахункова палата Верховної Ради є органом позавідомчого контролю за бюджетним процесом.

3. Органи нефінансового профілю:

➤ державні служби, інспекції, комітети тощо, які беруть участь формуванні доходів бюджету з наданням їм права нараховувати й утримувати певні платежі та штрафні санкції: Державна Митна служба, органи Міністерства внутрішніх справ, органи Міністерства юстиції, нотаріальні контори, природоохоронні інспекції, органи державної інспекції з контролю за цінами;

➤ міністерства, відомства, інші управлінські структури, які виконують функції головних розпорядників коштів, тобто здійснюють безпосереднє фінансування видатків і фінансування за рахунок бюджету підвідомчих підприємств, організацій, установ.

1.3. Структура бюджетного процесу

Бюджетний процес охоплює наступні стадії розробки, виконання, оприлюднення бюджету:

➤ *Бюджетне планування:*

- складання проекту бюджету;
- розгляд і затвердження законопроекту про державний бюджет.

➤ *Виконання бюджету.*

➤ *Складання звітності про виконання бюджету та її затвердження.*

Основою бюджетного процесу є бюджетне планування. Рівень останнього визначається такими чинниками:

- *чіткістю формулювання завдань і цілей, які вирішує держава;*
- *достовірністю інформації, що використовується при розрахунках показників проектів бюджетів;*
- *методологією бюджетного планування.*

У вітчизняній бюджетній практиці застосовуються певні законодавчо регламентовані методи планування:

1. Для окремих показників бюджету:

➤ **нормативний** – використання встановлених норм і нормативів щодо індивідуальних чи узагальнених показників контингенту;

➤ **прямого рахунку** – обчислення показників бюджету, виходячи з реальних потреб у розрізі окремих статей доходів і видатків за кожним підприємством, установою, громадянином країни;

➤ **аналітичний** – передбачає розрахунок показників на основі врахування впливу на них різноманітних факторів – коефіцієнтів

динаміки, чисельності населення, зміни цін і тарифів, валютного курсу, рівня прожиткового мінімуму, мінімальної заробітної плати тощо.

2. Загальний метод – балансовий. Можливі три шляхи збалансування дохідної та видаткової частин бюджету: збільшення податків, неподаткових та інших джерел доходів, скорочення видатків, особливо непродуктивної їх частини, встановлення джерел дефіцитного фінансування – емісія грошей або державні позики.

Виконання бюджетів усіх рівнів здійснюється шляхом забезпечення надходжень запланованих доходів усіх ланок бюджетної Системи та фінансування заходів, передбачених у зведеному бюджеті.

Звітність про виконання бюджету є відображенням системи взаємопов'язаних узагальнюючих показників, що характеризують фінансовий стан бюджету і результати його виконання за звітний період. Звіт про виконання державного бюджету подається до парламенту не пізніше 1 травня. Бюджетну звітність складають розпорядники бюджетних коштів та органи Державного казначейства.

1.4. Функції бюджетного менеджменту

Бюджетний менеджмент забезпечує виконання таких його функцій:

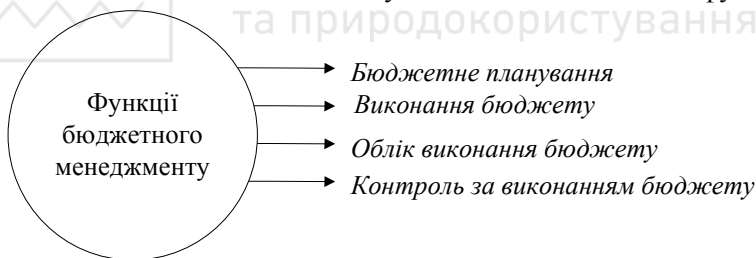

Рис. 1.2. Функції бюджетного менеджменту

1. Бюджетне планування. Включає такі види:

- **стратегічне** – розробка фінансових планів на перспективу терміном на декілька років. Прикладом може бути багаторічне бюджетне планування, яке має місце у низці європейських держав;
- **поточне** – складання фінансових планів на 1 рік, наприклад, державний чи місцеві бюджети;

оперативне – фінансове планування на період до одного року. До таких планів можна віднести планові документи, що забезпечують виконання бюджетів: бюджетні розписи, кошториси доходів і видатків, плани асигнувань.

2. Виконання бюджету – заходи з виконання доходів і видатків кожного з бюджетів, що входять до складу зведеного бюджету.

3. Облік виконання бюджету – характеризує стан об'єкта управління на певну дату чи за певний проміжок часу. Ґрунтується на достовірній інформації та визначає ефективність управлінської діяльності.

4. Контроль за виконанням бюджету. Здійснюється на всіх етапах бюджетного процесу. Бюджетний контроль може здійснюватися і громадянами країни у прямій та опосередкованій формах. Перша форма є наслідком ознайомлення з проектом бюджету, даними про його виконання. Друга пов'язана з парламентськими виборами представників різних політичних партій, кожна з яких формує свою бюджетну концепцію.

ТЕМА 2. СТРУКТУРА БЮДЖЕТУ ДЕРЖАВИ ЯК ОБ'ЄКТА УПРАВЛІННЯ

- 2.1. Бюджет як економічна категорія
- 2.2. Бюджетна система і бюджетний устрій
- 2.3. Доходи бюджету
- 2.4. Видатки бюджету
- 2.5. Бюджетний дефіцит

2.1. Бюджет як економічна категорія

Виникнення бюджету держави обумовлюється такими причинами:

- існуванням *товарно-грошових відносин*;
- функціонуванням *держави*;
- *потребами розширеного відтворення та забезпеченням соціальних гарантій.*

Законодавче оформлення терміну "*бюджет*" відбулося протягом XIX ст. Суть даної категорії розкривається у її призначенні – фінансуванні суспільних функцій і завдань: *макроекономічної; соціальної; управлінської; оборонної; міжнародного співробітництва.*

Бюджет можна розглядати з трьох позицій:

- **За економічним змістом** – система грошових відносин між

державою, з одного боку, та суб'єктами підприємницької діяльності й домогосподарствами, з іншого, з приводу формування та використання централізованого фонду грошових коштів, призначеного для забезпечення виконання державою покладених на неї функцій і завдань.

- **За формою прояву** – основний фінансовий план держави.
- **За матеріальним змістом** – централізований грошовий фонд держави. Обсяг бюджету характеризується річною сумою коштів, що проходять через цей фонд.

Бюджет держави є провідною ланкою державних фінансів. Частка доходів зведеного бюджету коливається у межах 25-28% ВВП. Співвідношення між державним бюджетом і місцевими бюджетами визначається в пропорціях 60-70% і 40-30%. Структура державних фінансів наведена на рис. 2.1.

		ЛАНКИ			
РІВНІ	Загально-державні фінанси	Державний бюджет	Цільові державні фонди	Державний кредит	Фінанси підприємств державного сектора
	Місцеві фінанси	Місцеві бюджети	Цільові фонди місцевого самоврядування	Комунальний (муніципальний) кредит	Фінанси комунальних (муніципальних) підприємств

Рис. 2.1. Система державних фінансів

Роль і місце бюджету в суспільстві визначається фінансовою моделлю країни. За рівнем централізації ВВП у бюджеті виділяють такі моделі:

- *американська (25 – 30 %);*
- *західноєвропейська (30 – 40 %);*
- *скандинавська (50 – 60 %).*

Бюджет є складовою фінансів, йому притаманний двоїстий характер. З огляду на це бюджет виконує такі ж функції, як і фінанси: *розподільчу; контрольную.*

Характерні ознаки бюджетних відносин:

- **перерозподільчий характер** – перерозподіл ВВП між галузями економіки, регіонами країни, соціальними групами населення;

в **всоохоплюючий характер** – бюджетні відносини прямо або опосередковано торкаються всіх суб'єктів підприємницької діяльності та домогосподарств;

- **законодавче регулювання** – бюджетні відносини регламентуються Бюджетним кодексом, щорічним законом про державний бюджет, законами, що регулюють надходження доходів і фінансування витрат.

Особливості прояву **розподільчої функції** бюджету:

- основним об'єктом розподілу виступає новостворена вартість, тобто національний дохід;
- одна і та ж частина національного доходу (заробітна плата, прибуток) багаторазово проходить через бюджетний розподільчий механізм;
- багатоканальність бюджетних потоків.

Контрольна функція – породжена розподільчою функцією бюджету:

- відображає властиві бюджету ознаки, які полягають у їх здатності сигналізувати про проходження розподільчого процесу, тобто виступати інструментом перевірки правильності утворення, розподілу і використання фондів грошових коштів у процесі господарювання;
- охоплює всі сторони діяльності суспільства і суб'єктів економіки;
- проявляється у фінансовому контролі, який є одним із найдієвіших видів контролю.

Бюджетний механізм – сукупність методів, які застосовує держава з метою організації бюджетних відносин і забезпечення належних умов соціально-економічного розвитку.

Складові елементи бюджетного механізму:

- **Бюджетне планування і регулювання** – визначаються фінансові можливості держави щодо фінансового забезпечення розвитку її економіки та соціальної сфери.
- **Фінансові показники:**
 - *узагальнюючі* – доходи і видатки бюджету, державний борг, рівень інфляції тощо;
 - *індивідуальні* – рівень витрат на душу населення, сума податків, сплачених одним працюючим, інші.
- **Нормативи** – характеризують рівень забезпечення видатків бюджету, витрат фінансових ресурсів.

➤ **Ліміти** – обмеження бюджетних витрат в інтересах держави, підприємств, домогосподарств.

➤ **Резерви.** Призначені для нейтралізації впливу непередбачуваних факторів.

➤ **Управління бюджетними коштами.** Держава в особі своїх органів влади та управління встановлює методологію розподілу ВВП і національного доходу, форми грошових заощаджень, регулює види платежів, визначає обсяги і напрями використання бюджетних коштів.

Вплив бюджету на соціально-економічний розвиток здійснюється за схемою: **бюджет** ⇒ **бюджетна політика** ⇒ **бюджетний механізм** ⇒ **соціально-економічні процеси**

Через бюджетний механізм реалізуються *кількісні* та *якісні* методи регулювання розвитку соціально-економічної сфери. Серед факторів формування та використання бюджету можна виділити:

- ◆ **Економічні:** ВВП; національний дохід; економічне зростання або спад виробництва; продуктивність суспільної праці; співвідношення обсягів споживання і нагромадження; розвиток пріоритетних галузей економіки; фінансова політика.
- ◆ **Соціальні:** рівень заробітної плати працівників невикробничої сфери; розмір споживчого кошика; товарооборот; мережа бюджетних установ.
- ◆ **Політичні:** обороноздатність країни; внутрішній правопорядок; державне управління.

Бюджетна політика – сукупність заходів держави з організації та використання бюджетних ресурсів для забезпечення її економічного та соціального розвитку.

Суть бюджетної політики проявляється в двох аспектах:

- у *статтях доходів і видатків бюджету, джерелах їх формування, напрямках використання;*
- у *формах і методах мобілізації бюджетних потоків та їх використанні на державні потреби.*

Напрями бюджетної політики:

- макроекономічна стабілізація, стримування інфляції, сприяння структурній перебудові;
- реформування системи оподаткування в контексті стимулювання підприємницької діяльності та зменшення податкового тиску на суб'єкти підприємницької діяльності;
- забезпечення економічного зростання і підвищення рівня

Національний університет

розвитку економіки;

- реформування міжбюджетних відносин в напрямі забезпечення самостійності місцевих бюджетів;
- оптимізація рівня бюджетного дефіциту, державного боргу, пошук джерел їх фінансування;
- пошук додаткових джерел доходів бюджету.

За характером заходів і терміном дії бюджетна політика поділяється на:

- *бюджетну стратегію* – довгостроковий курс бюджетної політики;
- *бюджетну тактику* – методи реалізації бюджетної політики в короткостроковому періоді.

Бюджетна політика реалізується через бюджетний механізм.

2.2. Бюджетна система і бюджетний устрій

Бюджетна система – об'єднання всіх ланок бюджету на єдиних принципах.

Вертикальна структура бюджетної системи визначається бюджетним устроєм (рис. 2.2)

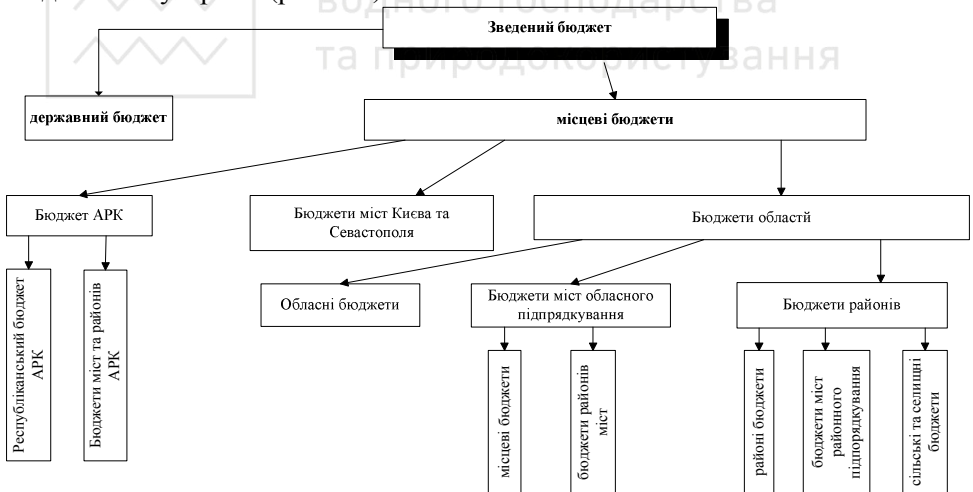

Рис. 2.2. Структура бюджетної системи України

Бюджетний устрій – організація і принципи побудови бюджетної системи. Бюджетний устрій визначається державним устроєм та адміністративно-територіальним поділом.

Основні засади бюджетного устрою:

- *Встановлення принципів побудови бюджетної системи.*
- *Виділення видів бюджетів.*
- *Розмежування доходів і видатків між ланками бюджетної системи.*
- *Організація взаємовідносин між бюджетами.*

Принципи побудови бюджетної системи України визначені Бюджетним кодексом (рис. 2.3).

Єдність	Забезпечується єдиною правовою базою, єдиною грошовою системою, єдиним регулюванням бюджетних відносин, єдиною бюджетною класифікацією, єдиним порядком виконання бюджетів та ведення бюджетного обліку й звітності
Збалансованість	Повноваження на здійснення витрат бюджету мають відповідати обсягу надходжень бюджету за відповідний бюджетний період
Самостійність	Забезпечується закріпленням за місцевим самоврядуванням відповідних доходів; правом місцевих органів визначати напрями використання власних, закріплених, регульованих доходів; правом місцевих рад незалежно одна від одної розглядати та затверджувати місцеві бюджети
Повнота	До складу бюджетів включаються всі надходження та видатки, передбачені нормативно-правовими документами; у звіті про виконання бюджету відображаються кінцеві касові операції за розрахунками Державного казначейства
Обґрунтованість	Бюджет формується на основі реальних маіс показників економічного й соціального розвитку та розрахунків доходів і видатків за встановленими правилами й методиками
Ефективність	Досягнення усіма учасниками бюджетного процесу поставлених завдань при мінімальному залученні бюджетних коштів
Субсидіарність	Розподіл видатків між ланками бюджетної системи на засадах максимального наближення суспільних послуг до їх безпосередніх споживачів
Цільове використання коштів	Бюджетні асигнування використовуються лише на цілі, визначені бюджетними призначеннями та закріплені бюджетним розписом
Справедливість та неупередженість	Бюджетна система будується на засадах справедливого та неупередженого розподілу суспільного багатства між галузями соціальної сфери, громадянами країни, територіями
Публічність та прозорість	Прийняття через парламент закону "Про державний бюджет", затвердження звіту про його виконання; прийняття рішень місцевих органів влади щодо місцевих бюджетів; висвітлення в ЗМІ показників бюджетів та звітів про їх виконання
Відповідальність	Кожний учасник бюджетного процесу несе відповідальність за свої дії або бездіяльність на кожній стадії бюджетного процесу

Рис. 2.3. Принципи бюджетного устрою

Можливі три підходи до структурної побудови бюджету:

- *Створення єдиного для всієї країни бюджету.*

В Україні застосовується третій підхід.

Важливим елементом бюджетного устрою є розмежування доходів і видатків між окремими автономними бюджетами. Розмежування доходів може проводитися двома методами:

- закріплення доходів за кожним бюджетом у повній сумі чи за твердо фіксованими нормативами в умовах автономності кожного бюджету;
- встановлення системи бюджетного регулювання в умовах єдності бюджету, тобто проведення відрахувань до бюджетів нижчих рівнів, виходячи з їх потреб.

Відповідно всі доходи поділяються на закріплені та регульовані. Загальні принципи розмежування доходів визначені Бюджетним кодексом, а фактичний їх склад затверджується при прийнятті Закону "Про державний бюджет на поточний рік" (рис. 2.4).

Розмежування видатків ґрунтується на призначенні того чи іншого бюджету: з центрального бюджету фінансуються видатки загальнодержавного характеру, а з відповідних місцевих бюджетів видатки регіонального значення. При цьому можуть застосовуватися два підходи:

- Розподіл за територіальною ознакою.
- Розподіл, виходячи з відомчого підпорядкування.

Між окремими рівнями бюджетної системи виникають вертикальні міжбюджетні взаємовідносини. Чинним бюджетним законодавством передбачено такі форми міжбюджетних відносин:

- ◆ **Прямі бюджетні трансферти або субсидіювання** – виділення коштів з бюджету вищого рівня до бюджету нижчого рівня:
 - **субсидія** – не пов'язується з фінансовим станом бюджету, який її отримує. Буває цільовою і знеособленою;
 - **субвенція** – різновид цільової субсидії, що передбачає участь у фінансуванні певних заходів і програм бюджету, що її видає, та бюджету, що її отримує;
 - **дотація вирівнювання** – фінансова допомога на покриття дефіциту відповідного місцевого бюджету.
- ◆ **Вилучення коштів** – передача коштів з бюджету-донора нижчого рівня до державного бюджету.
- ◆ **Взаємні розрахунки** – передача коштів з одного бюджету до іншого у зв'язку з перерозподілом між ними доходів чи видатків

після затвердження бюджету.

- ◆ **Бюджетні позички** – запозичення для фінансування тимчасових касових розривів при виконанні бюджету (не збігання в часі фінансування видатків і джерел надходження коштів).

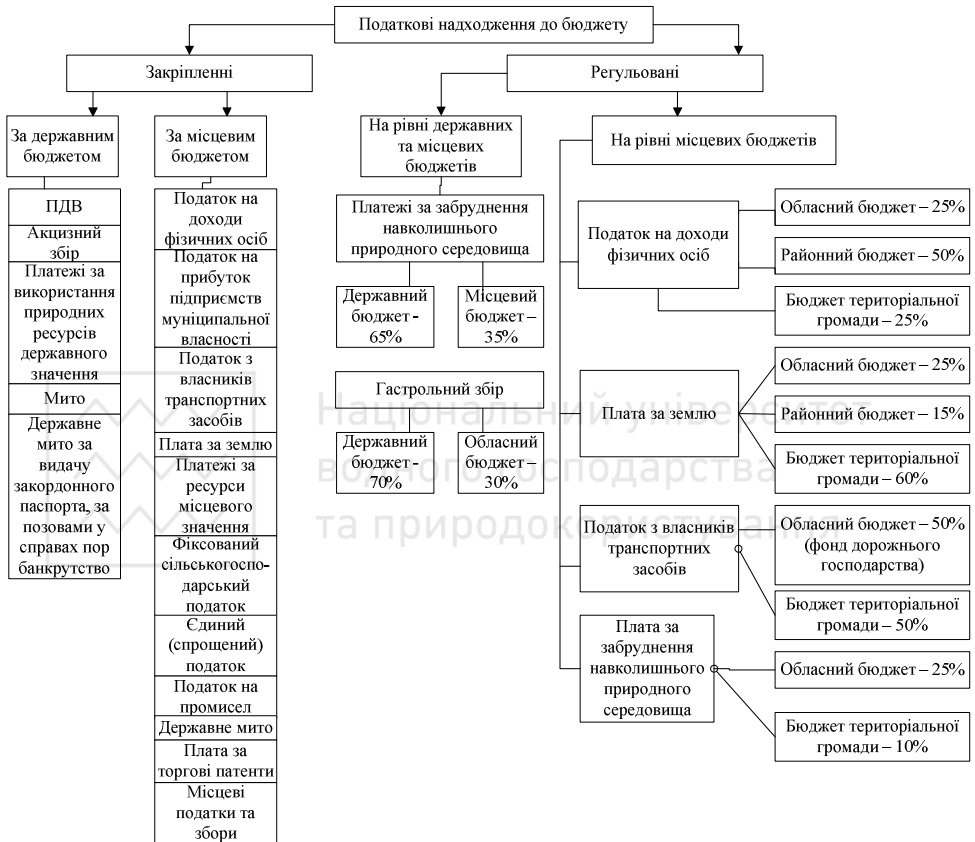

Рис. 2.4. Розподіл податкових надходжень між ланками бюджетної системи

З метою нейтралізації дії непередбачуваних факторів у бюджеті створюються бюджетні резерви:

- **Резервний фонд.** Призначений для фінансування непередбачуваних обставин, які неможливо врахувати при затвердженні бюджету стихійні, екологічні лиха тощо. Розмір

резервного фонду не може перевищувати 1 % обсягу видатків бюджету.

- **Оборотна касова готівка.** Призначена для фінансування тимчасових касових розривів між доходною та видатковою частинами бюджету. Окремо в бюджеті не планується, а встановлюється в розмірі не більше 2 % видаткової частини бюджету при формуванні розпису надходження доходів і здійснення видатків.

2.3. Доходи бюджету

Доходи бюджету формуються за рахунок надходжень від продуктивної діяльності держави, використання майна та майнових прав, податків, зовнішніх та внутрішніх запозичень, емісійного доходу держави. Основним джерелом формування державних доходів виступає створений в Україні ВВП та його новостворена вартість національний дохід, зовнішні джерела, а в окремих випадках національне багатство (табл. 2.1).

Податки – обов'язкові платежів, що сплачуються юридичними та фізичними особами до бюджетів різних рівнів у порядку та в терміни, передбачені законодавством.

Податкові надходження до бюджету класифікуються за предметно-цільовою ознакою:

- ◆ **Податки на доходи, прибуток, збільшення ринкової вартості:**
 - податок на доходи фізичних осіб;
 - податок на прибуток підприємств.
- ◆ **Збори за спеціальне використання природних ресурсів:**
 - збір за спеціальне використання лісових ресурсів та користування земельними ділянками лісового фонду;
 - збір за спеціальне використання водних ресурсів; У платежі за користування надрами;
 - збір за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету;
 - плата за використання інших природних ресурсів.
- ◆ **Внутрішні податки на товари і послуги**
 - податок на додану вартість;
 - акцизний збір;
 - ліцензійні збори та плата за сертифікати
- ◆ **Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції:**
 - ввізне мито;

Методи і джерела формування державних доходів

Методи формування	Види державних доходів	Джерела формування
<i>Продуктивна діяльність:</i>		
1.1 підприємницька діяльність	частина прибутку державних підприємств	ВВП
1.2 державні послуги	державне мито	ВВП
	компенсаційні доходи (відрахування на геологорозвідувальні, дорожні роботи тощо)	
<i>2. Державне майно та ресурси:</i>		
2.1 від майна та майнових прав	разові (приватизація)	національне багатство
	постійні (орендна плата, доходи від корпоративних прав)	ВВП
2.2 від ресурсів та угідь	платежі за ресурси	національне багатство
	концесії	ВВП
3. Податковий	податки	ВВП, зовнішні джерела
4. Позичковий*	зовнішні позики	зовнішні джерела
	внутрішні позики	ВВП, зовнішні джерела
5. Емісійний*	емісійний дохід	-

* Вказані надходження слід відносити до джерел фінансування дефіциту бюджету.

- ◆ *Податки на власність. До зазначеної категорії відноситься податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів. Він має місце в доходах місцевих бюджетів обласного рівня (фонд фінансування дорожнього господарства) та бюджетів територіальних громад.*
- ◆ *Інші податки:*
 - податки, не віднесені до інших категорій;
 - збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства.

Склад неподаткових надходжень до бюджету:

◆ *Доходи від власності та підприємницької діяльності:*

- частина прибутку господарських організацій, що вилучається до бюджету;
 - надходження від перевищення валових доходів над валовими видатками НБУ;
 - надходження від грошово-речових лотерей;
 - дивіденди, нараховані на акції (частки, паї) господарських товариств;
 - рентна плата;
 - кошти від приватизації, що використовуються на рівні державного бюджету як джерело фінансування дефіциту бюджету.
- ◆ *Адміністративні збори і платежі, надходження від некомерційного та побічного продажу:*
- плата за надання послуг службою дозвільної системи органів внутрішніх справ;
 - виконавчий збір;
 - плата за оренду цілісних майнових комплексів та іншого державного майна;
 - державне мито;
 - митні збори;
 - єдиний збір, який справляється у пунктах пропуску через державний кордон України.
- ◆ *Надходження від штрафів та фінансових санкцій:*
- штрафи з винних осіб, що заподіяли шкоду підприємству;
 - адміністративні штрафи;
 - штрафи за порушення правил пожежної безпеки.
- ◆ *Інші неподаткові надходження:*
- надходження коштів від реалізації конфіскованого майна;
 - надходження сум кредиторської та депонентської заборгованості підприємств, організацій та установ, щодо яких минув строк позовної давності;
 - надходження коштів від реалізації надлишкових озброєнь та військової техніки;
 - відрахування від суми коштів, витрачених на рекламу тютюнових виробів та алкогольних напоїв;
 - надходження від збору за проведення гастрольних заходів;
 - надходження коштів від продажу на аукціонах спеціальних дозволів на користування надрами та збору за видачу таких

- плата за виділення номерного ресурсу;
- збір за користування радіочастотним ресурсом;
- плата за оформлення посвідчення закордонного українця;
- відрахування від сум перевищення розрахункової величини фонду оплати праці на підприємствах-монополістах;
- портовий (адміністративний) збір;
- доходи від операцій з кредитування та надання гарантій;
- додаткові збори на виплату пенсій;
- власні надходження бюджетних установ;
- інші неподаткові надходження.

Склад надходжень від операцій з капіталом:

- ◆ ***Надходження від продажу основного капіталу:***
 - надходження коштів від реалізації безгосподарного майна, майна, що за правом спадкоємства перейшло у власність держави, та скарбів, знахідок, а також валютні цінності і грошові кошти, власники яких невідомі;
 - надходження коштів від державного фонду дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння. Структура цінностей фонду:
 - державний запас дорогоцінних металів;
 - державний запас дорогоцінного каміння;
 - оперативний резерв золота. На відміну від двох попередніх складових фонду (використовуються для поточних потреб економіки), використовується для невідкладних потреб економіки;
 - історичний фонд дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння. Використовується лише за рішенням уряду з метою експозиції чи наукових досліджень.
- ◆ ***Надходження від реалізації державних запасів товарів:***
 - надходження від реалізації матеріальних цінностей державного резерву;
 - надходження від реалізації розброньованих матеріальних цінностей мобілізаційного резерву.
- ◆ ***Надходження від продажу нематеріальних активів і землі.***

Цільові бюджетні фонди включаються до складу спеціального фонду бюджету. В Україні формуються такі **цільові фонди:**
- ◆ ***Фонд України соціального захисту інвалідів. Джерелами його формування є:***
 - кошти бюджету;

відрахування в розмірі 0,7 % від фонду оплати праці інвалідів на підприємствах та установах;

- штрафи за порушення нормативів працевлаштування інвалідів;
- відсотки за користування тимчасово вільними коштами фонду;
- добровільні внески та пожертвування.
- Напрями використання Фонду
 - придбання засобів пересування, протезно-ортопедичних виробів для інвалідів;
 - санаторно-курортне лікування;
 - компенсації за невикористані відпустки;
 - компенсації на купівлю бензину;
 - виплата одноразової щорічної допомоги інвалідам.

◆ Збір за забруднення навколишнього природного середовища. Об'єктами нарахування збору виступають;

- для стаціонарних джерел забруднення:
 - обсяги забруднюючих речовин, що викидаються в атмосферу, водні об'єкти;
 - обсяги відходів, що розміщуються у спеціально відведених місцях;
- для пересувних джерел забруднення – обсяги фактично спожитого пального.

Нормативи відрахувань до Фонду встановлюються Кабінетом Міністрів на одиницю забруднюючих речовин чи відходів. За перевищення ліміту викидів або його відсутність збір справляється у п'ятиразовому розмірі.

2.4. Видатки бюджету

Видатки бюджету – законодавчо визначені норми і напрями використання бюджетних коштів.

Соціально-економічна суть бюджетних асигнувань визначається:

- *Природою і функціями держави.*
- *Рівнем розвитку країни.*
- *Формою надання бюджетних трансфертів.*
- *Розгалуженістю зв'язків державного бюджету з національною економікою.*

Видатки бюджету можна згрупувати за різними ознаками (рис. 2.5).

Бюджетне фінансування – безвідплатне виділення коштів з бюджету.

Рис. 2.5. Класифікація видатків бюджету

Принципи, форми й методи бюджетного фінансування окреслені на рис. 2.6.

Суть принципів бюджетного фінансування:

- **Плановість** – видатки державного бюджету визначаються законом про державний бюджет, видатки місцевих бюджетів рішенням місцевих органів влади, бюджетних установ – кошторисом.
- **Цільове використання коштів** – кошти плануються та відпускаються на строго визначені заходи відповідно до затверджених фінансових планів.
- **Безповоротність та безвідплатність фінансування** – надання коштів без їх прямого відшкодування.

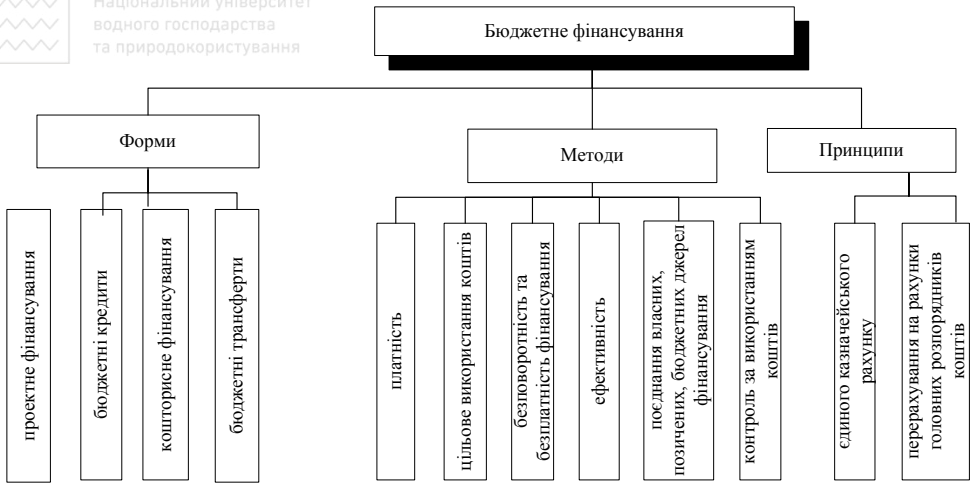

Рис. 2.6. Принципи, форми і методи бюджетного фінансування

- **Ефективність** – отримання суспільно необхідного результату при мінімальних витратах фінансових ресурсів.
- **Поєднання власних, кредитних, бюджетних джерел фінансування** – бюджетні організації в умовах ринкового середовища повинні вишукувати можливості забезпечення поточної діяльності власними надходженнями, і лише у випадку недофінансування залучати банківські кредити та бюджетне фінансування.
- **Контроль за використанням коштів** – здійснюється законодавчими та виконавчими органами влади, органами оперативного управління бюджетом, органами нефінансового профілю на всіх стадіях бюджетного процесу.

Бюджетне фінансування невиробничої сфери здійснюється у таких формах:

- **Проектне фінансування** – бюджетні інвестиції в об'єкти економічного і соціального розвитку. Особливістю бюджетних інвестицій на сучасному етапі є їх нестабільність та державне втручання в інвестиційну діяльність, насамперед державних підприємств.
- **Бюджетні кредити** – фінансова підтримка підприємств, де частки державної власності перевищує 50 %. Бюджетні позики надає Мінфін на договірних засадах під затверджені проекти

➤ **Кошторисне фінансування** – фінансування невиробничої сфери ті основі планових документів: кошторису, плану асигнувань із загального фонду бюджету, лімітної довідки вищої організації.

➤ **Бюджетні трансферти.**

У сучасних умовах бюджетне фінансування здійснюється методом єдиного казначейського рахунку. Його суть полягає у перерахуванні через рахунки Державного казначейства бюджетних призначень безпосередньо суб'єктам діяльності. До 2002 р. в Україні на рівні місцевих бюджетів застосовувався інший метод фінансування – перерахування бюджетних призначень з поточних рахунків місцевих бюджетів на рахунки головних розпорядників коштів.

2.5. Бюджетний дефіцит

Бюджетний дефіцит – перевищення видаткової частини бюджету над дохідною.

Особливості розвитку економіки України, що зумовлюють державний дефіцит

- структурна розбалансованість економіки та несвоєчасне й неефективне проведення структурних перетворень;
- збереження значної кількості планово-збиткових державних підприємств, що отримують бюджетні дотації;
- значний обсяг тіньового сектору економіки;
- невідповідна наявним фінансовим можливостям держави структура бюджетних витрат;
- непродуктивний характер бюджетних асигнувань;
- втрати, розбазарювання виробленої продукції, що не стало об'єктом ефективного державного фінансового контролю.

Бюджетний дефіцит можна класифікувати за певними ознаками:

◆ **За формою прояву:**

- *відкритий* – офіційно визнаний у законі про бюджет;
- *прихований* – офіційно не визнається. Проявляється у вигляді завищення планових обсягів доходів, включення в склад доходів бюджету джерел фінансування його дефіциту.

◆ **За причинами виникнення:**

- *вимушений* – виникає внаслідок низького рівня виробництва ВВП;
- *свідомий* – визначається фінансовою політикою держави.

- ◆ *За напрямками дефіцитного фінансування:*
 - *активний* – передбачає спрямування коштів на інвестиції в економіку. Це сприяє зростанню ВВП, однак в певний період призводить до загострення інфляційних процесів;
 - *пасивний* – зумовлюється покриттям поточних бюджетних витрат.

Джерелами фінансування бюджетного дефіциту виступають:

- ◆ *Державні позики.* Їх використання вимагає:
 - наявності тимчасово вільних коштів у кредиторів держави;
 - довіри з боку кредиторів до держави;
 - зацікавленості кредиторів у наданні позик. Це досягається за рахунок високих гарантій повернення боргу та процентної політики;
 - наявності реальних доходів від використання позичених коштів, що дають можливість повернути борг і сплатити проценти.

Джерела погашення державних позик

- *додаткові податкові надходження, зумовлені зростанням ВВП, внаслідок ефективного інвестування позичених коштів;*
 - *підвищення рівня оподаткування*
 - *зменшення бюджетних витратків;*
 - *випуск нових позик.*
- ◆ *Грошова емісія.* Повинна супроводжуватися жорстким контролем за використанням випущеної готівки. За світовими стандартами обсяг емісії допускається в межах 2 – 3 % бюджетного дефіциту до ВВП.

Головним чинником дефіциту є напрям використання грошової емісії. За умови інвестування емітованих грошей в економіку інфляційний процес амортизується за рахунок реального приросту походів. У випадку емісійного фінансування поточних витратків, інфляція набирає нових масштабів.

Заходи щодо подолання бюджетного дефіциту в Україні:

- Удосконалення податкової системи, забезпечення оптимального рівня податкових платежів для формування бюджетів усіх рівнів і створення сприятливих умов для підприємницької діяльності.
- Посилення відповідальності суб'єктів господарювання за

дотримання вимог податкового законодавства, своєчасність і повноту розрахунків з бюджетом та цільовими державними фондами.

- Удосконалення інструментів залучення до інвестиційної сфери особистих заощаджень населення.
- Забезпечення фінансової підтримки малого та середнього бізнесу шляхом розробки і виконання цільових програм розвитку малого та середнього підприємництва.
- Запровадження жорсткого режиму економії бюджетних коштів та їх раціонального використання.
- Перехід від бюджетного фінансування до системи надання субсидій, субвенцій, інвестиційних позик суб'єктам господарювання.
- Запровадження науково обґрунтованої системи прогнозування показників, що беруться за основу у процесі формування доходів і здійснення видатків бюджету, використання при бюджетному плануванні нормативів бюджетної забезпеченості.

ТЕМА 3. ОРГАНИ ОПЕРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ БЮДЖЕТОМ

3.1. Міністерство фінансів і його функції

3.2. Повноваження та організаційна структура Державного казначейства

3.3. Завдання, функції, організаційна структура контрольно-ревізійної служби

3.4. Призначення та функції Рахункової палати

3.1. Міністерство фінансів і його функції

Міністерство фінансів функціонує на основі *"Положення про Міністерство фінансів України"*. За організаційною схемою має трьохрівневу структуру:

- **центральна ланка** – Міністерство фінансів;
- **середня ланка** – Міністерство фінансів АРК, міські Києва та Севастополя, обласні фінансові управління відповідних місцевих адміністрацій;
- **базова ланка** – міські та районні фінансові управління (відділи).

Діяльність Міністерства фінансів України (МФУ) можна окреслити такими функціональними блоками:

- вироблення та реалізація державної фінансової, податкової, бюджетної політики;
- організація фінансових відносин у суспільстві;
- організація бюджетного процесу;
- становлення та розвиток фінансового ринку;
- фінансові повноваження в процесі приватизації та управління державним майном;
- позикова політика держави (внутрішні та зовнішні запозичення, обслуговування державного боргу);
- впровадження єдиних методологічних засад бухгалтерського обліку та звітності;
- забезпечення фінансових взаємовідносин з іншими країнами.

У межах наданої бюджетної компетенції МФУ виконує такі функції:

- реалізує державну фінансову політику, бере участь у розробленні балансу фінансових ресурсів, платіжного балансу, зведеного валютного плану України з неторговельних операцій, а також: бюджетів державних цільових фондів, готує пропозиції щодо їх обсягу і порядку створення та використання;
- організовує роботу, пов'язану зі складанням проекту державного бюджету;
- організовує виконання державного бюджету за доходами і видатками, здійснює фінансування видатків у межах наявних фінансових ресурсів у державному бюджеті, веде облік касового виконання державного бюджету;
- забезпечує захист фінансових інтересів держави та фінансових прав підприємств, установ, організацій (незалежно від форм власності) та громадян, здійснює у межах своєї компетенції контроль за виконанням нормативних актів;
- здійснює методичне керівництво роботою у сфері територіального фінансово-бюджетного планування, розробляє порядок надання з державного бюджету субвенцій, дотацій, субсидій;
- складає поквартальний розпис доходів і видатків, забезпечує виконання державного бюджету, затвердженого ВРУ, в межах своїх повноважень здійснює обслуговування державного

внутрішнього і зовнішнього боргів;

- здійснює контроль за виконанням державного бюджету і за дотриманням установами НБУ та комерційними банками правил касового виконання державного бюджету;
- складає звіт про виконання державного бюджету, розробляє та виносить на розгляд КМУ пропозиції щодо ефективного використання коштів державного бюджету;
- розробляє проект правил складання і виконання державного та місцевих бюджетів і подає його на затвердження КМУ, затверджує класифікацію доходів і видатків цих бюджетів;
- розробляє пропозиції про вдосконалення податкової політики, спрямованої на зміцнення державних фінансів, забезпечення оптимальних фінансових умов для виробничо-господарської діяльності підприємств, установ, організацій усіх форм власності та підприємницької діяльності громадян;
- разом із НБУ і Міністерством економіки реалізує заходи, спрямовані на зміцнення грошового обігу, забезпечення збалансованості грошових доходів громадян та їх витрат;
- здійснює контроль за випуском та обігом державних цінних паперів;
- організовує виготовлення цінних паперів у документів суворого обліку, затверджує нормативно-технічну документацію з цих питань;
- бере участь у роботі керівних органів фондових бірж: і контролює дотримання положень статуту та правил фондової біржі;
- організовує роботу щодо формування державного фонду дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння;
- готує пропозиції з фінансових питань, пов'язаних зі зміною державної власності, демонополізацією виробництва, розвитком підприємницької діяльності в різних галузях економіки та в регіонах;
- розробляє пропозиції про економічні методи регулювання спільної підприємницької діяльності, бере участь у підготовці пропозицій щодо створення і функціонування спеціальних вільних економічних зон;
- бере участь у формуванні та реалізації державної інвестиційної політики;
- вивчає валютно-фінансові проблеми, пов'язані з міжнародним

економічним співробітництвом і вдосконаленням валютно-економічних відносин з іноземними державами, розробляє пропозиції щодо збільшення валютних ресурсів держави, удосконалення механізму економічного стимулювання підприємств для збільшення експорту і підвищення його ефективності.;

- аналізує вплив на фінансовий стан галузей економіки та на бюджет процесів, пов'язаних з переходом на нові принципи ціноутворення, та готує відповідні пропозиції;
- організовує роботу з професійної підготовки та перепідготовки кадрів для фінансової системи, контролює цю роботу на підприємствах, в установах та організаціях, що входять до сфери управління Міністерства тощо.

Виконання зазначених функцій ґрунтується на відповідних правах МФУ:

- одержувати від центральних органів державної виконавчої влади, Ради Міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій матеріали для складання проекту державного бюджету, розроблення бюджетних нормативів і здійснення контролю за виконанням державного бюджету;
- обмежувати (припиняти) фінансування з державного бюджету підприємств, установ та організацій за наявності фактів незаконного витрачання ними коштів, а також у разі неподання звітів про витрачання раніше наданих коштів та іншої встановленої звітності і в межах своєї компетенції застосовувати інші санкції згідно з чинним законодавством;
- у разі виникнення тимчасових касових розривів при виконанні бюджетів Автономної Республіки Крим, обласних, міст Києва і Севастополя надавати з державного бюджету позички, які мають погашатися в установлені терміни поточного бюджетного року;
- забороняти або припиняти випуск цінних паперів, якщо він здійснюється з порушенням встановленого порядку;
- здійснювати у міністерствах, інших центральних органах державної виконавчої влади, на підприємствах, в установах, організаціях, в установах банків та інших фінансово-кредитних установах (незалежно від форм власності) перевірки фінансово-бухгалтерських документів, звітів,

Типова структура середньої ланки МФУ та її низових структур включає відділи та управління:

- *Управління планування, зведення та аналізу виконання бюджету:*
 - відділ планування та аналізу доходів і видатків бюджету;
 - відділ по зведенню та аналізу виконання місцевих бюджетів;
 - відділ внутрішнього фінансового контролю.
- *Управління доходів і фінансів (видатків) виробничої сфери та розрахунків за енергоносіями:*
 - відділ доходів та податкової політики;
 - відділ фінансів (видатків) галузей виробничої сфери та розрахунків за енергоносіями.
- *Управління фінансів невикористаної сфери:*
 - відділ фінансів місцевих органів влади та управління;
 - відділ фінансів соціально-культурної сфери та соціального захисту населення.
- *Відділ бухгалтерського обліку та звітності.*
- *Відділ організаційно-розпорядчої та кадрової роботи.*
- *Відділ комп'ютеризації та інформаційного забезпечення.*
- *Адміністративно-господарський відділ.*

Базова ланка Міністерства фінансів має простішу структуру і включає: бюджетний відділ; відділ прогнозування доходів, фінансів галузей народного господарства, розрахунків за енергоносіями та невикористаної сфери; відділ фінансово-господарського забезпечення та автоматизації обробки інформації.

3.2. Повноваження та організаційна структура Державного казначейства

Державне казначейство створене у 1995 р. з метою ефективного управління коштами державного бюджету. У своїй діяльності керується Указом Президента *"Про Державне казначейство України"* та розробленими відповідно до нього нормативними документами – постановою КМУ *"Питання Державного казначейства"*, *"Положенням про Державне казначейство"*. Державне казначейство України (ДКУ) перебуває в структурі МФУ, тому йому властива трьохрівнева організаційна структура.

Місце підрозділів казначейської служби в бюджетній системі окреслено на рис. 3.2. За період функціонування ДКУ:

- ◆ створено трьохрівневу структуру (рис. 3.3);

- ◆ розроблено план рахунків виконання бюджетів;
- ◆ запроваджено казначейську систему виконання показників державного та місцевих бюджетів.

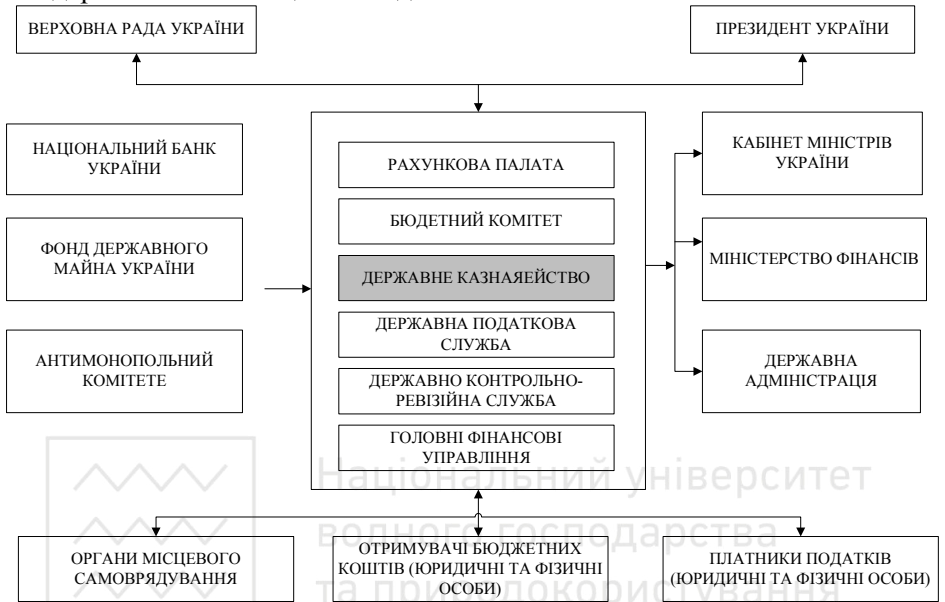

Рис. 3.2. Місце ДКУ в бюджетній системі України.

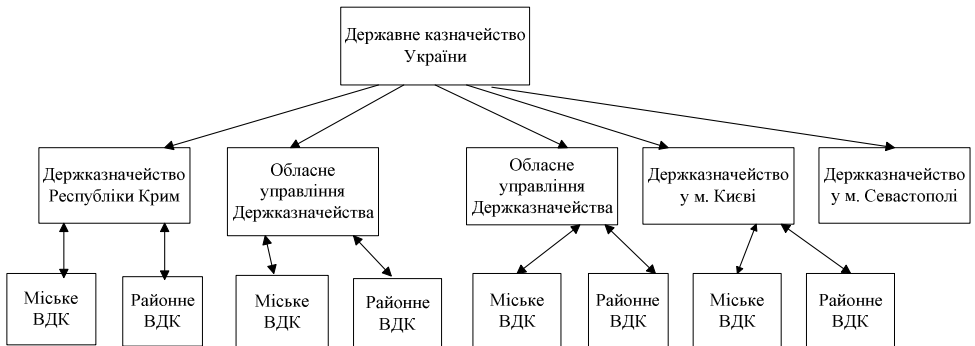

Рис. 3.3. Загальна структура ДКУ

Функції ДКУ:

- організовує та здійснює виконання державного бюджету, виходячи з принципу єдиного казначейського рахунку;
- здійснює керівництво територіальними органами ДКУ;

- веде зведені реєстри розпорядників коштів державного бюджету України, державних позабюджетних фондів, позабюджетних коштів та рахунків територіальних органів Державного казначейства в установах банків;
 - здійснює управління доходами і видатками державного бюджету, проводить операції з наявними бюджетними коштами в межах розпису доходів і видатків державного бюджету;
 - доводить до головних розпорядників коштів і територіальних органів ДКУ обсяги асигнувань, що виділяються з державного бюджету;
 - організовує розподіл між державним бюджетом та бюджетами Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя відрахувань від загальнодержавних податків, зборів та обов'язкових платежів за нормативами, затвердженими Верховною Радою України, а також: перерахування місцевим бюджетам належних їм коштів від зазначених відрахувань;
 - веде зведений бухгалтерський облік руху коштів державного бюджету на рахунках Державного казначейства;
 - здійснює разом з НБУ і МФУ управління державним внутрішнім і зовнішнім боргом та проводить їх обслуговування відповідно до чинного законодавства;
 - регулює фінансові взаємовідносини між державним бюджетом та державними позабюджетними фондами, організовує та здійснює контроль за надходженням, рухом і використанням коштів цих фондів;
 - подає МФУ в разі потреби пропозиції про скорочення видатків державного бюджету;
 - розробляє і затверджує нормативно-методичні та інструктивні документи з питань бухгалтерського обліку, звітності та організації виконання бюджетів усіх рівнів;
 - розробляє проекти законодавчих та інших нормативних актів з питань, що належать до компетенції Державного казначейства;
 - проводить ревізії діяльності територіальних органів ДКУ тощо
- Управління ДКУ в АР Крим, областях, містах Києві та Севастополі, містах з районним поділом в межах відповідної території здійснюють функції, аналогічні функціям ДКУ, за винятком функцій в

частині здійснення управління доходами і видатками державного бюджету, проведення операцій з наявними бюджетними коштами, в тому числі в іноземній валюті, в межах розпису доходів і видатків державного бюджету; здійснення за дорученням КМУ і МФУ операцій з іншими коштами, що перебувають у розпорядженні Уряду України; організації та здійснення взаємних розрахунків між державним бюджетом та бюджетами АР Крим, областей, міст Києва і Севастополя; організації та здійснення збирання, зведення та аналізу фінансової звітності про стан виконання державного та зведеного бюджетів, подання зазначеної звітності ВРУ, Уряду України та МФУ.

Поряд з цим, у разі коли зазначені територіальні органи Державного казначейства, а також Державне казначейство України безпосередньо здійснюють операції щодо виконання державного бюджету, вони виконують ті самі функції, що й відділення Державного казначейства у районах, містах, районах у містах.

Середня ланка Державного казначейства характеризується наступною типовою структурою:

- Відділ кадрового забезпечення.
- Відділ внутрішнього контролю.
- Юридичний відділ.
- Спеціаліст з режимно-секретної роботи.
- Відділ організації робіт органів Державного казначейства.
- Відділ внутрішніх казначейських операцій.
- Відділ надходжень державного бюджету.
- Відділ надходжень місцевих бюджетів.
- Відділ аналітичного обліку зобов'язань перед бюджетами.
- Відділ інформаційних технологій та телекомунікація.
- Розрахункова палата.
- Відділ прикладного програмного забезпечення.
- Відділ захисту інформації.
- Відділ видатків державного бюджету.
- Відділ видатків правоохоронних органів та силових структур.
- Відділ видатків цільових фондів.
- Відділ видатків місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин.
- Операційний відділ.
- Відділ звітності.
- Планово-фінансовий відділ.
- Відділ справами.

3.3. Завдання, функції, організаційна структура контрольно-ревізійної служби

Статус Державної контрольно-ревізійної служби визначено Законом України *"Про Державну контрольно-ревізійну службу в Україні"*. Серед завдань контрольно-ревізійної служби слід виділити:

- державний контроль за використанням коштів, матеріальних цінностей, їх збереженням в бюджетних установах;
- державний контроль за станом і достовірністю бухгалтерського обліку та звітності в міністерствах, відомствах, державних комітетах і фондах, бюджетних організаціях, підприємствах, що отримують кошти з бюджетів і державних валютних фондів;
- контроль за цільовим використанням і своєчасним погашенням кредитів, отриманих під гарантію Кабінету Міністрів;
- контроль за порядком ведення та достовірністю бухгалтерського обліку і звітності про виконання державного бюджету, місцевих бюджетів, кошторисів;
- контроль за цільовим та ефективним використанням бюджетних коштів;
- розробка пропозицій щодо усунення виявлених у процесі перевірок порушень, недоліків та їх запобігання в майбутньому.

Для реалізації покладених завдань, органи контрольно-ревізійної служби мають такі права:

- ревізувати і перевіряти у міністерствах, державних комітетах та інших органах державної виконавчої влади, державних фондах, на підприємствах, в установах та організаціях грошові та бухгалтерські документи, звіти, кошториси та інші документи, що підтверджують надходження і витрачання коштів та матеріальних цінностей, проводити перевірки фактичної наявності цінностей (грошових сум, цінних паперів, сировини, матеріалів, готової продукції, устаткування тощо);
- мати безперешкодний доступ на склади, у сховища, виробничі й інші приміщення для обстеження та з'ясування питань, пов'язаних з ревізією або перевіркою. Припиняти на розрахункових та інших рахунках у банках, інших фінансово-кредитних установах операції у випадках, коли керівництво об'єкта, на якому необхідно провести ревізію або перевірку,

перешкоджає працівникові державної контрольно-ревізійної служби виконувати свої обов'язки; залучати на договірних засадах кваліфікованих фахівців відповідних міністерств, державних комітетів, інших органів державної виконавчої влади, державних фондів, підприємств, установ та організацій для проведення контрольного обмірювання будівельних, монтажних, ремонтних та інших робіт, контрольних запусків сировини і матеріалів у виробництво, контрольних аналізів сировини, матеріалів і готової продукції, інших перевірок з оплатою за рахунок спеціально передбачених на це коштів;

- вимагати від керівників об'єктів, що ревізуються та перевіряються, проведення інвентаризації основних фондів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і розрахунків, у необхідних випадках опечатувати каси та касові приміщення, склади, архіви, а у разі виявлення підроблень, інших зловживань вилучати необхідні документи на час проведення ревізії або перевірки, залишаючи у справах акт вилучення та копії або ресстри вилучених документів;
- одержувати від Національного банку та його установ, комерційних банків та інших кредитних установ необхідні відомості, копії документів, довідки про банківські операції й залишки коштів на рахунках об'єктів, що ревізуються або перевіряються, а від інших підприємств та організацій, у тому числі недержавної форми власності, довідки і копії документів про операції та розрахунки з установами, організаціями, підприємствами, що ревізуються або перевіряються;
- одержувати від посадових і матеріально відповідальних осіб об'єктів, що ревізуються та перевіряються, письмові пояснення з питань, які виникають у ході ревізій та перевірок;
- пред'являти керівникам та іншим посадовим особам об'єктів, що ревізуються та перевіряються, вимоги щодо усунення виявлених порушень законодавства з питань збереження і використання державної власності та фінансів, вилучати до бюджету виявлені ревізіями або перевітками приховані й занижені валютні та інші платежі, порушувати перед відповідними органами питання про припинення бюджетного фінансування і кредитування, якщо одержані підприємствами, установами й організаціями кошти і позички використовуються з порушенням чинного законодавства;

- стягувати у: дохід держави кошти, одержані міністерствами, відомствами, державними комітетами, державними фондами, підприємствами, установами й організаціями за угодами, укладеними без установлених законом підстав та з порушенням чинного законодавства;
- накладати у випадках, передбачених законодавчими актами, на керівників та інших посадових осіб підприємств, установ та організацій адміністративні стягнення.

Найбільший обсяг контрольно-економічної роботи концентрується в обласних управліннях контрольно-ревізійної служби, яким властива наступна типова структура:

- *Загальний відділ.*
- *Відділ організаційної роботи.*
- *Відділ контролю у сфері культури.*
- *Відділ контролю у сфері освіти.*
- *Відділ контролю у сфері соціального захисту.*
- *Відділ контролю у сфері матеріального виробництва.*
- *Відділ контролю у сфері послуг.*
- *Відділ контролю у сфері АПК.*
- *Відділ контролю у сфері виконавчої влади.*
- *Відділ кадрів.*
- *Режимно-секретний сектор.*
- *Відділ бухгалтерського обліку і звітності.*
- *Юридичний відділ.*

3.4. Призначення та функції Рахункової палати

Рахункова палата – вищий орган державного фінансово-економічного контролю, який сформований ВРУ. Функціонує згідно із Законом України "Про Рахункову палату Верховної Ради України". Свою діяльність здійснює самостійно, незалежно від інших органів держави. Завданнями Рахункової палати як контрольно-економічного органу є:

- організація і здійснення контролю за своєчасним виконанням видаткової частини державного бюджету України, витрачанням бюджетних коштів, у тому числі коштів загальнодержавних цільових фондів, за обсягами, структурою та їх цільовим призначенням;
- контроль за утворенням і погашенням внутрішнього і зовнішнього боргу України, визначення ефективності та доцільності видатків

державних коштів, валютних та кредитно-фінансових ресурсів;

- контроль за фінансуванням загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального і національно-культурного розвитку, охорони довкілля;
- контроль за дотриманням законності щодо надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам, міжнародним організаціям, передбачених у Державному бюджеті України;
- контроль за законністю та своєчасністю руху коштів Державного бюджету України та коштів позабюджетних фондів в установах НБУ та уповноважених банках;
- аналіз установлених відхилень від показників Державного бюджету України та підготовка пропозицій про їх усунення, а також: про удосконалення бюджетного процесу в цілому;
- регулярне інформування ВРУ, її комітетів про хід виконання Державного бюджету України та стан погашення внутрішнього і зовнішнього боргу України, про результати здійснення інших контрольних функцій;
- виконання інших завдань, передбачених для Рахункової палати чинним законодавством України.

Функції Рахункової палати:

- здійснює контроль за виконанням законів України та прийнятих ВРУ постанов, виконанням Державного бюджету України, фінансуванням загальнодержавних програм у частині, що стосується, використання коштів Державного бюджету України;
- за дорученням ВРУ контролює виконання Державного бюджету України за поквартальним розподілом доходів і видатків відповідно до показників цього бюджету, в тому числі видатків на обслуговування внутрішнього і зовнішнього боргу України, витрачання коштів цільових фондів;
- перевіряє за дорученням комітетів ВРУ використання за призначенням органами виконавчої влади коштів загальнодержавних цільових фондів та коштів позабюджетних фондів і подає за наслідками перевірки ВРУ висновки щодо можливостей скорочення видатків за кожним фондом окремо та доцільності спрямування вилучених коштів на фінансування інших видатків Державного бюджету України;
- контролює ефективність управління коштами Державного бюджету України ДКУ, законність і своєчасність руху коштів Державного бюджету України, в тому числі коштів

загальнодержавних цільових фондів у НБУ, уповноважених банках та кредитних установах України;

- надає консультації органам і посадовим особам, які обираються, затверджуються або призначаються ВРУ, з питань витрачання коштів Державного бюджету України;
- здійснює за дорученням ВРУ та її комітетів контрольні функції щодо фінансування загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального і національно-культурного розвитку, охорони довкілля та інших програм;
- контролює інвестиційну діяльність органів виконавчої влади, перевіряє законність та ефективність використання фінансових ресурсів, що виділяються з Державного бюджету України;
- проводить попередній аналіз до розгляду на засіданнях комітетів та ВРУ звітів Антимонопольного комітету України про здійснення ним державного контролю за дотриманням антимонопольного законодавства, а також звітів Фонду державного майна України щодо ефективного управління майном, яке є основним національним багатством, власністю українського народу;
- здійснює контроль за виконанням рішень ВРУ про надання Україною позик та економічної допомоги іноземним державам, міжнародним організаціям, передбачених у Державному бюджеті України,
- перевіряє за дорученням ВРУ відповідно до свого статусу кошторис витрат, пов'язаних з діяльністю ВРУ та її апарату, допоміжних органів і служб Президента України та апарату КМУ;

Для виконання вказаних функцій Рахункова палата наділена наступними **повноваженнями**:

- здійснювати експертно-аналітичні, інформаційні та інші види діяльності, що забезпечують контроль за використанням коштів загальнодержавних цільових фондів, коштів позабюджетних фондів, за цільовим, використанням фінансово-кредитних і валютних ресурсів під час здійснення загальнодержавних програм;
- проводити фінансові перевірки, ревізії в апараті ВРУ, органах виконавчої влади, НБУ, Фонді державного майна України, інших підзвітних ВРУ органах, а також на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форм власності у тій частині їхньої діяльності, яка стосується використання коштів Державного бюджету України;
- перевіряти в органах і на об'єктах, зазначених вище, грошові

документи, бухгалтерські книги, звіти, плани, кошториси витрат та іншу документацію щодо фінансово-господарської діяльності, а також: здійснювати перевірку касових операцій з готівкою та цінними паперами, матеріальних цінностей, їх обліку, зберігання і витрачання;

- отримувати від керівників установ та організацій, які перевіряються, всю необхідну документацію та іншу інформацію про фінансово-господарську діяльність;
- отримувати від НБУ, уповноважених банків та інших кредитних установ необхідні відомості про здійснювані ними операції та стан рахунків установ та організацій, які перевіряються, від інших підприємств та організацій – довідки, копії документів щодо операцій і рахунків цих підприємств та організацій;
- організувати і проводити оперативний контроль за використанням коштів Державного бюджету України;
- проводити комплексні ревізії і тематичні перевірки окремих розділів і статей Державного бюджету України, у тому числі бюджетів загальнодержавних цільових фондів;
- проводити експертизу проектів Державного бюджету України, а також проектів законів та інших нормативних актів, загальнодержавних програм та інших документів, що стосуються питань державного бюджету і фінансів України;
- здійснювати аналіз і дослідження порушень і відхилень бюджетного процесу, готувати і вносити до ВРУ пропозиції щодо їх усунення;
- готувати і подавати висновки до ВРУ та її комітетів щодо виконання Державного бюджету України;
- направляти матеріали перевірок, ревізій та обстежень КМУ, відповідним центральним органам виконавчої влади, НБУ, Фонду державного майна України, підприємствам, установам та організаціям для розгляду і вжиття необхідних заходів;
- порушувати перед ВРУ, Президентом України, а також органами виконавчої влади клопотання про притягнення до відповідальності посадових осіб, винних у порушенні вимог чинного законодавства України, внаслідок чого завдано матеріальної шкоди державі;
- залучати до проведення перевірок, ревізій та обстежень на договірних засадах кваліфікованих спеціалістів і фахівців-експертів з інших установ та організацій, а також: працівників інших державних контрольних, податкових і правоохоронних

органів з оплатою їх праці в необхідних випадках за рахунок власних коштів;

- у разі виявлення під час перевірок, ревізій та обстежень фактів привласнення грошей і матеріальних цінностей, інших зловживань передавати матеріали перевірок, ревізій та обстежень до правоохоронних органів з інформуванням про це ВРУ.

Напрями діяльності підрозділів Рахункової палати

- контроль видатків на державне управління та національну безпеку;
- контроль видатків на економічну діяльність держави;
- контроль видатків на використання коштів цільових держфондів (позабюджетних і бюджетних);
- контроль видатків соціального спрямування;
- контроль та аналіз бюджетного процесу;
- контроль та аналіз видатків бюджету;
- контроль банківських і міждержавних фінансово-економічних операцій;
- правове забезпечення діяльності Рахункової палати.

ТЕМА 4. БЮДЖЕТНЕ ПЛАНУВАННЯ

4.1. Організаційні засади бюджетного планування

4.2. Порядок складання, розгляду і затвердження державного бюджету

4.3. Порядок складання, розгляду і затвердження місцевих бюджетів

4.4. Використання програмно-цільового методу при бюджетному плануванні

4.1. Організаційні засади бюджетного планування

Організаційні засади складання проекту державного бюджету встановлені ст. 96 *Конституції України* та ст. 32 *Бюджетного кодексу*. Загальна схема організації бюджетних процедур на стадії бюджетного планування окреслена на рис. 4.1.

Бюджетне планування – науково обґрунтований процес визначення джерел формування і напрямів використання бюджетних коштів.

Зміст бюджетного планування визначається функціями, які воно виконує:

Національний університет

відображення бюджетної політики держави;

вибір напрямів бюджетного фінансування, виходячи з необхідності раціонального фінансування економічних і соціальних суспільних програм;

- здійснення необхідного рівня перерозподілу бюджетних ресурсів для досягнення темпів і пропорцій розвитку економіки та підвищення добробуту населення;
- встановлення раціональних форм мобілізації доходів бюджету та їх оптимальної структури.

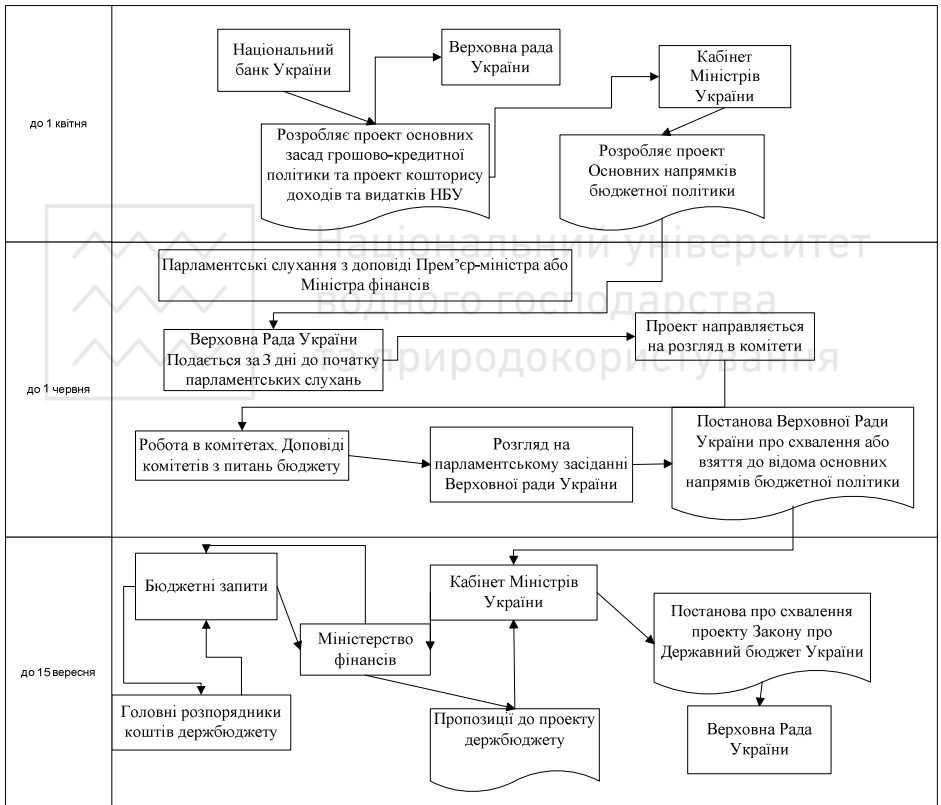

Рис. 4.1. Схема складання проекту закону про Державний бюджет України

Об'єктом бюджетного планування є бюджетна діяльність держави, державних установ та органів, бюджетних організацій;

Бюджетне планування ґрунтується на певних наукових засадах його організації:

- комплексний підхід до основних параметрів економічного й соціального розвитку в тісному взаємозв'язку з наявними бюджетними можливостями;
- ефективне використання бюджетних коштів у контексті першочергового фінансування пріоритетних галузей економіки і соціальної сфери;
- раціоналізація визначення джерел бюджетних ресурсів та їх перерозподілу через бюджетну систему;
- єдність у використанні бюджетних показників, здійсненні бюджетних розрахунків, застосуванні єдиної методології прогнозування тенденцій і напрямів розвитку;
- наукова обґрунтованість планів, що передбачає не тільки реальність прогнозних розрахунків, а й застосування прогресивних методів бюджетного планування.

Специфіка бюджетного планування полягає в *завданні, об'єкті планування і сфері його застосування*. Формування і розподіл, перерозподіл і використання державних фінансових ресурсів на всіх етапах суспільного відтворення є основою організації і здійснення бюджетного планування. Бюджетне планування в умовах трансформації економіки і побудови ринкового середовища має бути спрямоване на:

- відображення основних напрямів бюджетної політики, що здійснюється органами законодавчої і виконавчої влади в державі у короткостроковій і середньостроковій перспективі;
- встановлення кількісних і якісних параметрів розподілу і перерозподілу ВВП між суб'єктами суспільно-економічних інтересів на плановий бюджетний період і визначення їх на перспективу, з метою збалансування потреб суспільства і фінансових можливостей держави у виконанні конституційних зобов'язань;
- вибір раціональних шляхів бюджетного забезпечення передбачуваного рівня економічного і соціального розвитку на основі ефективного використання наявних у розпорядженні фінансових ресурсів;
- регулювання рівня перерозподілу фінансових ресурсів для

досягнення темпів і пропорцій розвитку національної економіки і зростання суспільного добробуту;

- стимулювання і запровадження дієвих форм і методів формування і використання фінансових ресурсів і на цій основі визначення оптимальної їх структури.

Науково-аналітичною стадією розробки проекту бюджету є бюджетне прогнозування. На відміну від бюджетного планування, воно не має нормативного характеру і здійснюється шляхом застосування таких методів:

- екстраполяції;
- економіко-математичного моделювання;
- експертних оцінок.

Бюджетне прогнозування залежно від терміну є:

короткострокове (до 1 року); середньострокове (1–5 років); довгострокове (5–10 років).

Етапи бюджетного прогнозування:

- 1) постановка завдань і цілей;
- 2) збір та аналіз інформації;
- 3) вибір моделі прогнозування;
- 4) прийняття рішень щодо оптимізації показників бюджету на основі результатів моделювання.

4.2. Порядок складання, розгляду і затвердження державного бюджету

Бюджетне планування є громіздкою в законодавчому плані процедурою, яка охоплює цілу низку послідовних, взаємопов'язаних етапів підготовчої роботи, власне складання проекту бюджету, розгляд у трьох читаннях бюджетного законопроекту в парламенті, затвердження *Закону про державний бюджет*, його оприлюднення тощо. Деталізований перелік етапів бюджетного планування встановлений Бюджетним кодексом і висвітлений у табл. 4.1.

Основні етапи бюджетного планування

Основні етапи	Терміни
1	2
<p>Підготовка та розробка Основних напрямів бюджетної політики на наступний рік:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Кабінет Міністрів України разом з міністерствами та відомствами розробляє Основні напрями бюджетної політики на наступний рік; 2. Міністерство економіки готує прогноз основних макропоказників економічного і соціального розвитку на наступний рік; 3. Національний банк України готує та подає до Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України проект основних засад грошово-кредитної політики та проект кошторису НБУ на наступний рік (до 1 квітня); 4. головні розпорядники бюджетних коштів, Державне казначейство, Міністерство фінансів, органи стягнення та інші учасники бюджетного процесу складають звітність про стан виконання бюджету за минулий рік та аналізують її; 5. Міністерство фінансів розробляє і здійснює оцінку попередніх показників доходів і видатків проекту зведеного і державного бюджетів на наступний рік; 6. підготовка та реалізація інших організаційно-методичних заходів, що мають забезпечити розробку Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний рік. 	<p>3 початку січня до кінця квітня поточного року</p>
<p>Подання Кабінетом Міністрів України до Верховної Ради України річного звіту про виконання закону про Державний бюджет України та показників виконання бюджету за минулий рік (не пізніше 1 травня).</p> <p>Рахункова палата протягом двох тижнів з дня офіційного подання річного звіту готує висновки до звіту про виконання Закону України про Державний бюджет України за минулий рік та використання коштів державного бюджету.</p> <p>Верховна Рада України, незалежні аналітичні організації розглядають та аналізують виконання закону про Державний бюджет України, основні макропоказники економічного і соціального розвитку України, реалізацію напрямів та завдань, передбачених законом про бюджет на минулий рік.</p> <p>Не пізніше ніж за чотири дні до початку проведення парламентських слухань з питань бюджетної політики, Кабінет Міністрів України подає до Верховної Ради України проект Основних напрямів бюджетної політики та прогнозні макропоказники економічного та соціального розвитку України на наступний бюджетний період.</p>	<p>Травень поточного року</p>

1	2
<p>Не пізніше 1 червня або першого наступного за цією датою дня пленарних засідань Верховної Ради України у Верховній Раді України відбуваються парламентські слухання з питань бюджетної політики на наступний бюджетний період. Виступає Прем'єр-міністр України або за його дорученням Міністр фінансів України з доповідню про Основні напрями бюджетної політики на наступний бюджетний період.</p> <p>За результатами парламентських слухань Верховна Рада України приймає постанову про схвалення або прийняття до відома Основних напрямів бюджетної політики, поданих Кабінетом Міністрів України.</p>	<p>Червень поточного року</p>
<p>Складання проекту Закону України про державний бюджет України на наступний рік:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. головні розпорядники коштів розробляють бюджетні запити та аналізують проекти кошторисів підпорядкованих їм розпорядників коштів з відповідним обґрунтуванням щодо обсягу коштів, необхідних для досягнення встановлених завдань та показників по наданню бюджетних послуг; 2. Міністерство фінансів аналізує отримані від головних розпорядників коштів запити та пропозиції щодо обсягу видатків та визначає їх відповідність ухваленим Основним напрямам бюджетної політики; 3. відповідно до пріоритетів бюджетної політики на наступний бюджетний рік Міністерство фінансів готує пропозиції Кабінету Міністрів України щодо проекту Державного бюджету України, прогнозних показників зведеного бюджету, обґрунтування особливостей формування місцевих бюджетів та показників міжбюджетних відносин та подає їх на розгляд Кабінету Міністрів України; 4. Міністерство фінансів України доводить Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевим державним адміністраціям та виконавчим органам відповідних рад особливості формування місцевих бюджетів відповідно до ухвалених Основних напрямів бюджетної політики. 3. Кабінет Міністрів України завершує розробку проекту Закону України про Державний бюджет України на наступний рік та розглядає його на своїх засіданнях з урахуванням остаточних змін оприлюднених до 15 серпня законів, що впливають на формування доходів та видатків бюджету. За результатами розгляду проекту закону про державний бюджет на наступний рік на засіданні Кабінету Міністрів України приймається відповідна постанова Кабінету Міністрів України. 	<p>Липень- серпень поточного року</p>

1	2
<p>Подання до Верховної Ради України Кабінетом Міністрів проекту закону про державний бюджет на наступний рік не пізніше 15 вересня разом з необхідними матеріалами, перелік яких визначений ст. 38 Бюджетного кодексу України.</p> <p>Через п'ять днів після подання проекту закону про державний бюджет відбувається представлення його на пленарному засіданні Верховної Ради України:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Міністр фінансів України представляє проект бюджету; 2. Голова Комітету Верховної Ради України з питань бюджету виступає з доповіддю про відповідність поданого проекту рішенню Верховної Ради України щодо Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період; 3. за результатами обговорення Верховна Рада України визначається щодо прийняття до розгляду поданого Кабінетом Міністрів України проекту закону про державний бюджет України на наступний рік або про його відхилення. <p>Поданий проект закону про Державний бюджет України на наступний рік підлягає обов'язковій публікації в газеті "Урядовий кур'єр" не пізніше 22 вересня поточного року.</p>	<p>Вересень-початок жовтня поточного року</p>
<p>Підготовка проекту закону про Державний бюджет України до розгляду Верховною Радою України у першому читанні:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. проект закону розглядається народними депутатами України, у комітетах, депутатських фракціях та групах; 2. до 1 жовтня (6 жовтня, якщо проект бюджету був прийнятий до розгляду після повторного подання) подаються пропозиції суб'єктів права законодавчої ініціативи до проекту закону; <p>Комітет Верховної Ради України з питань бюджету не пізніше 15 жовтня (20 жовтня, якщо проект бюджету був прийнятий до розгляду після повторного подання КМУ) року, який передус плановому, розглядає пропозиції суб'єктів права законодавчої ініціативи і готує висновки та пропозиції до проекту закону про Державний бюджет України.</p> <p>Перше читання проекту закону про державний бюджет України відповідно до Бюджетного кодексу має відбутися до 20 жовтня (25 жовтня, якщо проект бюджету був прийнятий до розгляду після повторного подання Кабінетом Міністрів України). Воно починається з доповіді Голови Комітету Верховної Ради України з питань бюджету про висновки та пропозиції до проекту закону про Державний бюджет України. Верховна Рада України приймає рішення щодо висновків та пропозицій до проекту закону про Державний бюджет України, схвалення яких вважається прийняттям проекту закону про Державний бюджет України у першому читанні.</p>	<p>Жовтень поточного року</p>

1	2
<p>Доопрацьований проект закону відповідно до Бюджетних висновків і порівняльну таблицю щодо їх врахування з вмотивованими поясненнями щодо неврахованих пропозицій Кабінет Міністрів України подає не пізніше 3 листопада (або 8 листопада).</p> <p>Комітет Верховної Ради України з питань бюджету розглядає внесений проект закону про Державний бюджет України, підготовлений Кабінетом Міністрів України і готує висновки та пропозиції щодо поданого законопроекту до другого читання, які затверджуються на засіданні Бюджетного комітету.</p> <p>Друге читання проекту закону про Державний бюджет України відповідно до Бюджетного кодексу, в якому приймаються загальний обсяг дефіциту (профіциту), загальний обсяг доходів і видатків, обсяг міжбюджетних трансфертів та інші положення, необхідні для формування місцевих бюджетів – завершується до 20 листопада.</p> <p>Доопрацьований проект закону про Державний бюджет України Комітет Верховної Ради України з питань бюджету вносить на розгляд Верховної Ради України у третьому читанні не пізніше 25 листопада.</p> <p>Закон про Державний бюджет України має прийматись Верховною Радою України до 1 грудня року, що передує плановому.</p>	Листопад поточного року
<p>Закон про Державний бюджет України набуває чинності у разі його підписання Президентом України.</p> <p>За умови неповернення Президентом України Закону про Державний бюджет України для повторного розгляду, у двотижневий термін після оприлюднення закону про Державний бюджет відбувається затвердження бюджетів міст обласного значення, бюджетів районів і обласних бюджетів.</p>	Грудень поточного року
<p>Після набуття чинності закону України про Державний бюджет України розпочинається його виконання всіма учасниками бюджетного процесу відповідно до їх повноважень. Відповідно до Бюджетного кодексу та інших нормативно-правових актів Кабінет Міністрів України забезпечує виконання державного бюджету, а Міністерство фінансів здійснює загальну організацію та управління виконанням державного бюджету.</p> <p>Якщо до початку нового року закон не набрав чинності, щомісячні видатки державного бюджету України здійснюються в розмірах 1/12 обсягу видатків, визначених законом про Державний бюджет України на попередній бюджетний період і передбачених проектом закону на наступний бюджетний рік.</p>	Січень-грудень наступного планового року

Охарактеризована в табл. 4.1 послідовна система планових бюджетних процедур спрямована на підвищення ефективності бюджетного процесу. Це обумовлюється низкою превентивних заходів:

- застосуванням процедури парламентських слухань з питань бюджетної політики на наступний рік та відсутністю такого документа, як Бюджетна резолюція, як засвідчила практика минулих років, не виконувала належну їй функцію, оскільки мала декларативний та необов'язковий характер;
- закріпленням права розробки Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період за КМУ, який безпосередньо відповідає за впровадження бюджетної політики та має право визначати бюджетні пріоритети при розробці Державної програми економічного і соціального розвитку України, яка неодмінно має бути затверджена законом України;
- проведенням процесу формування і затвердження місцевих бюджетів після затвердження обсягів міжбюджетних трансфертів на стадії прийняття закону про державний бюджет у другому читанні;
- внесенням положення, згідно з яким закони, що впливають на доходну та видаткову частини бюджету, не підлягають врахуванню у проекті бюджету наступного року, якщо вони були оприлюднені після 15 серпня поточного бюджетного періоду;
- застосуванням обов'язкової експертизи законопроектів, внесених до ВРУ, з метою визначення їх впливу на доходну та/або видаткову частини місцевих бюджетів та виконання Закону України про Державний бюджет України у поточному бюджетному періоді;
- використанням принципу прозорості та публічності у бюджетному процесі шляхом оприлюднення КМУ проекту закону про державний бюджет та відповідно закону про бюджет.

4.3. Порядок складання, розгляду і затвердження місцевих бюджетів

Бюджетне планування на територіальному рівні управління здійснюється в певній послідовності:

- ◆ *Розробка місцевим фінансовим органом інструкції з підготовки бюджетних запитів і подання її головним розпорядникам коштів.*
- ◆ *Складання фінансовим органом відповідної адміністрації проекту місцевого бюджету на основі:*
 - бюджетної резолюції;
 - основних напрямів соціально-економічного розвитку відповідної адміністративно-територіальної одиниці;
 - прогнозованих показників зведеного балансу фінансових ресурсів

- адміністративно-територіальної одиниці;
- планів інвестиційного розвитку території;
- аналізу виконання бюджету в поточному році.

Крім того, у тижневий термін після ухвалення Закону "Про державний бюджет" у другому читанні, Кабінет Міністрів надсилає місцевим державним адміністраціям показники міжбюджетних відносин.

- ◆ *Складання проекту рішення "Про місцевий бюджет", його схвалення місцевою адміністрацією і подання на затвердження відповідній місцевій раді.* Разом з проектом рішення подається пояснювальна записка, що містить інформацію:
 - показники соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці та оцінка їх виконання в поточному році;
 - прогноз показників соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці на наступний рік;
 - аналіз стану мобілізації надходжень до відповідного бюджету та оцінка очікуваного виконання доходів у поточному році; У оцінка стану здійснення видатків у поточному бюджетному періоді;
 - пояснення основних положень проекту рішення "Про місцевий бюджет";
 - дані про залишки коштів на облікових рахунках відповідних місцевих бюджетів на початок року;
 - обґрунтування особливостей міжбюджетних відносин для бюджетів територіальних громад;
 - відомості про погашення боргу органами місцевого самоврядування, обсяги та умови запозичень; У додаткові матеріали і розрахунки до проекту бюджету.
- ◆ *Розгляд проекту місцевого бюджету у комітетах місцевих рад і його затвердження на сесії. Обов'язково затверджуються:*
 - загальна сума доходів і видатків з їхнім розподілом на поточні і капітальні;
 - граничний обсяг дефіциту (профіциту) місцевого бюджету і боргу органів місцевого самоврядування на кінець наступного бюджетного періоду;
 - бюджетні призначення головних розпорядників коштів за бюджетною класифікацією;
 - доходи бюджету за бюджетною класифікацією;
 - обсяги міжбюджетних трансфертів;
 - додаткові положення, що регламентують процес виконання бюджету.
- ◆ *Оприлюднення рішення про місцевий бюджет протягом 10-ти днів з*

моменту його прийняття.

Якщо до початку нового бюджетного року не прийнято рішення про місцевий бюджет, то місцеві адміністрації здійснюють видатки лише на цілі, які були визначені у рішенні про місцевий бюджет минулого року. При цьому щомісячні видатки не можуть перевищувати 1/12 обсягу видатків, затверджених минулорічним бюджетом, крім видатків:

- на погашення боргу місцевого самоврядування;
- спеціального фонду бюджету, які проводяться виключно в межах і за рахунок відповідних цільових надходжень.

Схематично організація планування показників місцевих бюджетів наведена в табл. 4.2.

4.4. Використання програмно-цільового методу при бюджетному плануванні

Програмно-цільове планування показників бюджету проводиться за такими етапами:

- ◆ *Стратегічне планування:*
 - визначення довго – та середньострокових цілей;
 - відбір першочергових завдань, виходячи з фінансових можливостей;
 - прийняття програмних документів органів влади.
- ◆ *Формування програм:*
 - розробка, аналіз, відбір програм, визначених у програмних документах;
 - розробка розпорядниками бюджетних коштів Коротков і середньострокових програм і завдань.
- ◆ *Складання бюджету:*
 - визначення та аналіз ресурсів, необхідних для реалізації програм;
 - оцінка очікуваних результатів;
 - моніторинг ресурсної бази, її вартісна оцінка;
 - подання бюджетних запитів для включення програми до бюджету;
 - визначення обсягів видатків на відповідну бюджетну програму, виходячи з результатів діяльності, оцінки планів та визначеного Міністерством фінансів граничного обсягу видатків головного розпорядника бюджетних коштів.

Таблиця 4.2.

Стадія	Складові стадії	Виконавці	Контрольні терміни
1	2	3	4
I. Складання проекту бюджету	1. Отримання інформації від Міністерства фінансів України про особливості складання розрахунків до проектів бюджетів та її опрацювання 2. Надання необхідної інформації Міністерству фінансів: <ul style="list-style-type: none"> ▪ для проведення розрахунків по міжбюджетних трансфертах; ▪ для перевірки достовірності цих розрахунків 3. Розробка і доведення до відома головних розпорядників бюджетних коштів інструкції з підготовки бюджетних запитів 4. Подання бюджетних запитів місцевим фінансовим органам 5. Подання пропозицій щодо показників проектів бюджетів міським фінансовим органам 6. Отримання під Кабінету Міністрів положень та показників міжбюджетних відносин після другого читання проекту Закону про державний бюджет та їх опрацювання. 7. Підготовка проекту рішення про місцевий бюджет	Рада міністрів АРК, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи відповідних рад Рада міністрів АРК, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи відповідних рад Місцеві фінансові органи Головні розпорядники бюджетних коштів Виконавчі органи рад райдержадміністрацій в м. Києві та Севастополі Рада міністрів АРК, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи відповідних рад Рада міністрів АРК, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи відповідних рад	Визначаються місцевими фінансовими органами У тижневий термін після другого читання проект
II. Розгляд та прийняття рішення	1. Схвалення проекту рішення про місцевий бюджет 2. Розгляд проекту рішення про місцевий бюджет 3. Затвердження місцевих бюджетів	Рада міністрів АРК, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи відповідних рад Верховна Рада АРК, відповідні ради Верховна Рада АРК, відповідні ради	Не пізніше, ніж у двотижневий термін після офіційного опублікування закону

Бюджетні програми формуються та виконуються з урахуванням певних організаційно-методологічних засад. Суть останніх полягає в наступному:

- кожна програма має базуватися на кошторисі витрат;
- кошториси витрат мають будуватися па врахуванні статей витрат (заробітна плата, матеріали устаткування і т. ін.);
- програми мають підкріплюватися даними про показники продуктивності, питомих витрат та інші показники ефективності;
- програми мають оцінюватися з точки зору витрат і вигоди до початку їх здійснення;
- така оцінка має охоплювати аналіз політичних, соціальних, правових і адміністративних питань;
- мета програми має вказуватися з точки зору результатів і передбачуваних вигод;
- у комплексних програмах треба вказувати також: обов'язки конкретних організацій;
- з метою аналізу можна здійснювати укрупнення програм, що виходять за межі окремих організацій, не порушуючи при цьому структуру обов'язків конкретних організацій;
- для підготовки детальних кошторисів керівникам необхідно дати загальні орієнтири щодо цілей, які мають бути досягнуті у поточному році; вказати конкретно заплановані суми, що вважаються обґрунтованими для програм; дозволити установам складати запасні варіанти програм, якщо кошториси перевищують цільові показники; передбачити в окремих випадках проведення досліджень до прийняття остаточних рішень;
- доходи і видатки слід координувати постійно, з тим щоб можна було виявити зміну доходів та їхній вплив на видатки;
- контроль за видатками може здійснюватися в розрізі як програм, так і цілей.

Елементи бюджетних програм

- *Мета* – визначені законом цілі, які необхідно досягти в результаті виконання бюджетної програми.
- *Завдання* – конкретні цілі, яких необхідно досягти в результаті бюджетної програми протягом відповідного бюджетного періоду та оцінити з допомогою результативних показників.
- *Напрями діяльності* – дії, спрямовані на виконання завдань бюджетної програми. Напрями діяльності мають відповідати функціям і завданням головних розпорядників коштів.
- *Результативні показники* – кількісні та якісні показники, що характеризують результати виконання бюджетної програми і підтверджуються статистичною, бухгалтерською та іншою

звітністю. Такі показники дають можливість оцінити використання коштів на виконання бюджетних програм.

Види результативних показників:

- ◆ **Показники витрат** – характеризують обсяг фінансових ресурсів, що забезпечують виконання бюджетної програми:
 - *державне управління* – - кількість підвідомчих установ, кількість штатних одиниць, кількість отриманих листів та звернень громадян;
 - *освіта* – кількість навчальних закладів за категоріями, кількість годин навчального процесу, чисельність працівників навчального закладу, кількість учнів;
 - *охорона здоров'я* – чисельність працівників галузі за категоріями, кількість медичних закладів, кількість хворих на стаціонарному лікуванні, кількість медичних засобів та обладнання;
 - *житлово-комунальне господарство* – житлова площа, що потребує капітального ремонту.
- ◆ **Показники продукту** – характеризують досягнення поставлених програмою цілей:
 - *державне управління* – кількість підготовлених та прийнятих рішень, кількість перевірок, обсяг наданих послуг, кількість вирішених доручень;
 - *освіта* – кількість випускників;
 - *охорона здоров'я* – кількість відвідувачів поліклінік, кількість амбулаторних візитів, кількість пролікованих;
 - *житлово-комунальне господарство* – площа відремонтованого житлового фонду.
- ◆ **Показники ефективності** – відношення кількості вироблених товарів (послуг) до їх вартості в грошовому або людському вимірі:
 - *державне управління* – кількість наданих послуг на одного працівника, кількість прийнятих рішень на одного працівника, витрати на утримання однієї штатної одиниці!, витрати на відрядження у розрахунку на одну особу;
 - *освіта* – вартість навчання одного учня, витрати на один навчальний заклад, кількість навчальних годин на одного вчителя;
 - *охорона здоров'я* – кількість пацієнтів на одного лікаря, вартість ліжко-дня, завантаженість ліжкового фонду, середня кількість днів перебування в лікарні;
 - *житлово-комунальне господарство* – витрати на проведення капітального ремонту 1 м² житлової площі.
- ◆ **Показники якості** – відображають якість вироблених товарів (робіт, послуг):

- *державне управління* – процент вчасно виконаних рішень до їх загальної кількості, зміна обсягу податкової заборгованості, зміна обсягу кредиторської заборгованості., кількість позовів на неправомірні дії органів влади;
- *освіта* – ступінь успішності, кількість випускників, що закінчили навчальний заклад з відзнакою;
- *охорона здоров'я* – рівень виживаності хворих, рівень захворюваності за віковою структурою, рівень смертності, прогнозована тривалість життя;
- *житлово-комунальне господарство* – процент площі житлового фонду, що потребує ремонту, до загальної площі житлового фонду.

Необхідна інформація про бюджетні програми міститься в паспорті бюджетної програми. Він затверджується МФУ та головними розпорядниками коштів у місячний термін з дня прийняття бюджету.

ТЕМА 5. ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТУ

5.1. Організація виконання бюджетів

5.2. Податковий менеджмент

5.3. Виконання державного та місцевих бюджетів за доходами

5.4. Виконання державного та місцевих бюджетів за видатками

5.5. Організація міжбюджетних відносин

5.6. Державний кредит і методи управління державним боргом

5.1. Організація виконання бюджетів

Виконання бюджету — забезпечення надходжень запланованих доходів всіх ланок бюджетної системи та фінансування заходів, передбачених у зведеному бюджеті.

Принципи організації виконання бюджетів:

- забезпечення повного і своєчасного надходження доходів у цілому і за кожним джерелом зокрема;
- фінансування заходів у межах затверджених в бюджеті сум і протягом бюджетного року;
- надання бюджетних коштів за умови виконання кожним підприємством чи установою планових завдань і з урахуванням використання раніше виділених коштів;
- фінансування юридичних осіб лише з одного бюджету;
- дотримання режиму економії у використанні трудових, матеріальних, фінансових ресурсів;
- ефективний контроль за раціональним використанням бюджетних коштів;
- дотримання в установах та підприємствах бюджетної сфери планової

та фінансової дисципліни.

В Україні застосовується казначейська система виконання бюджетів, яка передбачає здійснення органами Державного казначейства таких функцій:

- операцій з коштами державного бюджету та місцевих бюджетів;
- розрахункове обслуговування розпорядників бюджетних коштів;
- контроль бюджетних повноважень при зарахуванні коштів;
- прийняття зобов'язань та проведення платежів;
- ведення бухгалтерського обліку та складання звітності про виконання державного бюджету та місцевих бюджетів.

Робота Державного казначейства побудована на принципі єдиного казначейського рахунку. Єдиний казначейський рахунок – система бюджетних рахунків органів Державного казначейства за відповідними балансовими рахунками, на які зараховуються надходження до державного бюджету та місцевих бюджетів, і з яких здійснюються платежі суб'єктам підприємницької діяльності, які надали послуги чи виконали роботи головним розпорядникам коштів. Інформаційно-обчислювальна система єдиного казначейського рахунку дає інформацію про:

- баланс єдиного казначейського рахунку, отриманий як результат здійснення операцій на всіх бюджетних рахунках;
- рух коштів за доходами і видатками державного бюджету відповідно до бюджетної класифікації;
- рух коштів місцевих бюджетів;
- результати виконання бюджетів.

З 2001 р. роль Державного казначейства суттєво зросла – із клієнта банку воно стало учасником СЕП НБУ. Виконання бюджетів проводиться на підставі бюджетного розпису, який затверджується у місячний термін після ухвалення відповідного бюджету Міністерством фінансів або його територіальними структурами середньої, базової ланок державного управління. Структура бюджетного розпису:

- ◆ *Розпис доходів бюджету:*
 - річний розпис доходів загального і спеціального фондів бюджету;
 - помісячний розпис доходів загального фонду бюджету.
- ◆ *Розпис фінансування бюджету:*
 - річний розпис фінансування загального і спеціального фондів бюджету;
 - помісячний розпис фінансування загального фонду бюджету.
- ◆ *Розпис асигнувань бюджету:*
 - річний розпис асигнувань загального і спеціального фондів бюджету;
 - помісячний розпис асигнувань загального фонду бюджету.

На підставі затвердженого бюджетного розпису розробляються уточнені кошториси установ, що фінансуються з бюджету.

Єдиний кошторис доходів і видатків бюджетної установи документ, що визначає загальний обсяг, надходження, використання та щомісячний розподіл коштів.

Формується кошторис на підставі лімітної довідки, яка надсилається у двотижневий термін після затвердження бюджету, з якого здійснюється фінансування.

Кошторис складається нарік, затверджується керівником вищої організації не пізніше ніж за місяць після затвердження відповідного бюджету. Разом з кошторисом затверджуються: штатний розпис, тарифікаційний список, план асигнувань із загального фонду бюджету.

Кошторис має два розділи:

- **Загальний фонд.** Відображається обсяг надходжень із загального фонду бюджету та їх розподіл за економічною класифікацією.
- **Спеціальний фонд.** Відображаються надходження позабюджетних коштів та їх розподіл за економічною класифікацією на здійснення видатків спеціального призначення, реалізацію пріоритетних функцій установи.

За обсягом інформації та рівнем управління розрізняють кошториси:

- **індивідуальні** – складаються бюджетними установами;
- **загальні** – складаються за однотипними малими установами: бібліотеками, клубами, фельдшерсько-акушерськими пунктами;
- **зведені** – об'єднані в один індивідуальні кошториси однотипних установ і кошториси на централізовані заходи (передбачають видатки за всіма установами відомства).

Статті кошторису визначаються шляхом застосування бюджетних норм.

Нормування видатків – визначення обсягу витрат на розрахункову планову одиницю, що характеризує обсяг діяльності у відповідній бюджетній установі (у школах – один учень чи один клас; у лікарнях – ліжко-день).

Сума видатків на утримання установи визначається як добуток розрахункової одиниці на норму видатків.

Норма видатків – величина витрат на планову розрахункову одиницю. Норми встановлюються за однорідними видатками і однотипними установами.

Класифікація норм:

- ◆ **Залежно від одиниці виміру:**
 - **матеріальні** – визначають витрати матеріальних ресурсів на розрахункову одиницю у натуральному обчисленні (наприклад, норма медикаментів на 1 ліжко-день у лікарні, норма палива на 1 м³

приміщення тощо);

- **фінансові** – грошовий вираз матеріальної норми. Фінансова норма включає бюджетну норму та інші джерела фінансування;
 - **бюджетні** – грошовий вираз матеріальної норми, що покривається бюджетними асигнуваннями.
- ◆ **За методом побудови:**
 - **індивідуальні** – відображають витрати за окремим видом видатків на розрахункову одиницю. Застосовуються під час складання індивідуальних кошторисів. Наприклад, водовідведення, газопостачання, оплата електроенергії тощо;
 - **комбіновані** – відображають суму витрат за видом видатків на розрахункову одиницю, тобто загалом за кодом економічної класифікації. Наприклад, видатки на комунальні послуги та енергоносії, які об'єднують індивідуальні видатки;
 - **укрупнені** – характеризують вартість утримання однієї установи. Наприклад, клубу, бібліотеки, здоров'я пункту.
 - ◆ **За способом застосування:**
 - **обов'язкові** – встановлюються в законодавчому порядку і є обов'язковими під час складання кошторису (ставки заробітної плати, норми забезпечення продуктами харчування, медикаментами, інвентарем, норми видатків на відрядження);
 - **розрахункові** – середні норми видатків на розрахункову одиницю. Встановлюються відомствами за згодою фінансових органів (оплата вугілля чи дров на один клас у школі або один ліжко-день у лікарнях). Ці норми враховують тривалість опалювального сезону у різних місцевостях.

5.2. Податковий менеджмент

Податковий менеджмент – сукупність прийомів і методів організації податкових відносин з метою забезпечення формування дохідної частини бюджету та впливу податків на розвиток економічної та соціальної сфер.

Об'єкт – дохідна частина бюджету.

Суб'єктами податкового менеджменту виступають органи управління в сфері оподаткування:

- **законодавчі та виконавчі органи влади;**
- **орган оперативного управління в податковій сфері** – Державна податкова служба;
- **органи нефінансового профілю, що виконують окремі функції, пов'язані з податковою діяльністю.**

Податковий менеджмент включає систему послідовних елементів:

- **Законотворча діяльність.** Визначаються принципи оподаткування, встановлюються види податків та обов'язкових платежів, їх елементи, розробляється порядок розрахунків з бюджетом.
- **Планування податків.** Визначення реальних сум податків та обов'язкових платежів, які мають надійти до бюджету протягом бюджетного року.
- **Податковий контроль.** Передбачає ведення податкового обліку та здійснення контролю за дотриманням податкового законодавства. Податковий облік здійснюється в розрізі платників податків і нарахованих та фактично сплачених сум податків до бюджету. У процесі контролю здійснюються тематичні, камеральні (попередні документальні), документальні перевірки.

Провідне місце в організаційній структурі податкового менеджменту займають органи Державної податкової служби. Законом "Про Державну податкову службу" визначені наступні завдання податкових адміністрацій (інспекцій):

- здійснення контролю за дотриманням податкового законодавства;
- внесення у встановленому порядку пропозицій щодо вдосконалення податкового законодавства;
- формування та ведення Державного реєстру фізичних осіб-платників податків та інших обов'язкових платежів та Єдиного банку даних про платників податків – юридичних осіб;
- роз'яснення законодавства з питань оподаткування серед платників податків;
- запобігання злочинам, їх розкриття, припинення, розслідування та провадження у справах про адміністративні правопорушення.

5.3. Виконання державного та місцевих бюджетів за доходами

Основні засади виконання державного бюджету за доходами визначені ст. 50 *Бюджетного кодексу*. Згідно з положеннями даної статті всі податки та інші обов'язкові платежі зараховуються на єдиний казначейський рахунок і не можуть акумулюватися на рахунках органів стягнення.

У процесі виконання дохідної частини бюджету реалізуються такі повноваження фінансових органів:

- ◆ **Міністерства фінансів:**
 - прогнозування та аналіз доходів бюджету;
 - відстрочка від сплати податків на умовах податкового кредиту терміном до трьох місяців в межах поточного бюджетного періоду за поданням податкових органів.
- ◆ **Органів стягнення:**

- забезпечення і відповідальність за своєчасне та в повному обсязі надходження до бюджету податків, зборів, інших обов'язкових платежів;
- подання висновків органам ДКУ про помилково сплачені до бюджету платежі.

◆ *Державного казначейства:*

- встановлення порядку відкриття рахунків та їх відкриття в обласних управліннях ДКУ для зарахування податків, зборів, обов'язкових платежів до бюджетів та цільових державних фондів;
- ведення бухгалтерського обліку платежів до бюджетів у розрізі кодів бюджетної класифікації;
- розмежування податкових та інших платежів між рівнями бюджетної системи за встановленими законодавством нормативами;
- підготовка розрахункових документів на повернення надмірно сплачених платежів до бюджету на підставі висновків Державної податкової служби, рішень судових органів, інших органів, що здійснюють контроль за справлянням платежів;
- відшкодування ПДВ на підставі висновків Державної податкової служби та рішень судових органів;
- складання щоденної, періодичної річної звітності за доходами в розрізі кодів економічної класифікації (КЕК) та подання її органам, що здійснюють виконання доходів бюджету.

У ході виконання державного бюджету можуть вноситися зміни до Закону за ініціативою Президента, народних депутатів, Кабміну, НБУ. При цьому обов'язково має зберігатися баланс бюджету Крім того, на підставі щомісячного моніторингу виконання бюджету перегляд Закону "Про державний бюджет" здійснюється:

- *Якщо за підсумками трьох кварталів фактичні обсяги доходів бюджету перевищують на 15 % передбачені доходи в бюджетному розписі. Таке перевищення офіційно підтверджується Рахунковою палатою та МФУ і до 15 жовтня необхідна інформація подається Комітету ВРУ з питань бюджету.*
- *Якщо за підсумками кварталу недовиконання доходів бюджету перевищує 15 %.*

У зазначених випадках Кабмін зобов'язаний подати проект закону про зміну чинного закону про державний бюджет. Термін подання зазначеного законопроекту, за умови недовиконання доходів бюджету, не повинен перевищувати двох тижнів; в іншому випадку – визначається парламентським регламентом.

Рахунки для зарахування платежів до бюджету відкриваються на балансі обласних управлінь ДКУ. Платники податків сплачують податкові платежі

до бюджету через установи банків, у яких обслуговуються. Банк платника перераховує кошти через СЕП НБУ на рахунки, відкриті в обласному управлінні Державного казначейства в розрізі КЕК доходів. Отримані платежі обробляються у такій послідовності:

- повернення надмірно або помилково зарахованих коштів;
- відшкодування ПДВ;
- розподіл платежів за встановленими законодавством нормативами між бюджетами;
- відрахування дотацій місцевим бюджетам.

Схема казначейської системи виконання доходів бюджету наведена на рис. 5.1 і включає систему послідовних дій:

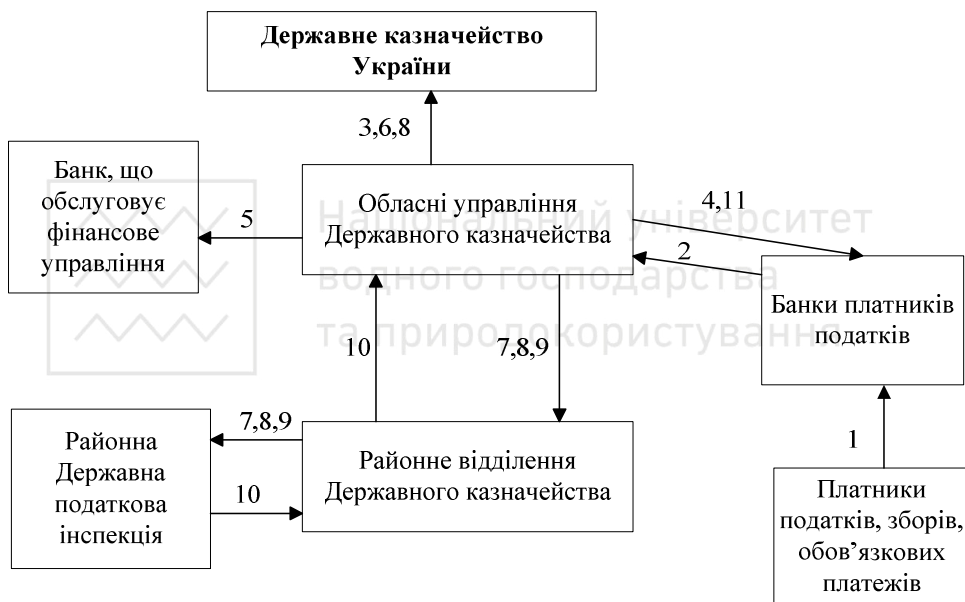

Рис. 5.1. Схема казначейського виконання доходів бюджету

1. Платіжний документ на сплату податків.
2. Перерахування коштів на рахунки обласних органів управління Державного казначейства за видами доходів.
3. Перерахування доходів, що не розподіляються на рахунки Державного казначейства в автоматичному режимі.
4. Розщеплення податків і формування платіжних доручень.
5. Зарахування коштів на рахунки фінансового управління згідно розподілу.
6. Зарахування коштів до державного бюджету згідно розподілу.

7. Реєстр надходжень до бюджету в розрізі районних відділень Державного казначейства, податкових інспекцій районного рівня управління, платників податків.
8. Щоденний звіт про доходи.
9. Електронний реєстр надходжень до бюджету в розрізі платників податків.
10. Висновки про повернення податків та інші зміни.
11. Платіжні доручення на повернення податків, відшкодування ПДВ.

Сплата податків здійснюється у *готівковій* або *безготівковій* формах. При безготівковій формі оплати розрахункові документи оформляються згідно з вимогами інструкції про безготівкові розрахунки. Підставою для зарахування податків, сплачених *готівкою є документи*:

- копії платіжних доручень відділень Ощадбанку та корінці прибуткових документів про приймання платежів до державного бюджету та місцевих бюджетів готівкою;
- копії, квитанцій (форм 10, 24), виданих органами місцевого самоврядування платникам податків разом з описом до них;
- копії доручень установ зв'язку на перекази платежів з додатками до них талонів поштових переказів (при сплаті податків через установи зв'язку).

Особливістю виконання доходів місцевих бюджетів є послідовність обробки платежів:

- повернення надмірно або помилково сплачених податків;
- розподіл доходів між місцевими бюджетами згідно з положеннями Бюджетного кодексу та рішенням місцевої ради про місцевий бюджет;
- перерахування до державного бюджету та місцевих бюджетів коштів, що передаються (внутрішні офіційні трансферти);
- проведення розрахунків за міжбюджетними трансфертами;
- перерахування залишків надходжень на рахунки для здійснення видатків для кожного місцевого бюджету.

5.4. Виконання державного та місцевих бюджетів за видатками

Виконання видатків бюджетів здійснюється шляхом списання коштів з рахунків відповідного бюджету на рахунки розпорядників бюджетних коштів.

Розпорядники бюджетних коштів – керівники міністерств, відомств, установ, яким надано право розпоряджатися бюджетними призначеннями, отриманими на відповідні ціпі.

Розпорядники бюджетних коштів поділяються на три групи:

- ◆ **Головні розпорядники коштів** – керівники міністерств та місцевих

органів управління, що отримують кошти з бюджету. Вони наділені такими правами:

- розподіл бюджетних призначень між нижчестоящими розпорядниками бюджетних коштів;
 - використання бюджетних призначень на централізовані заходи;
 - використання бюджетних призначень на утримання апарату управління.
- ◆ **Розпорядники коштів другого ступеня** – керівники, що отримують кошти для їх розподілу між підвідомчими установами.
 - ◆ **Розпорядники коштів третього ступеня** – керівники, що отримують кошти від розпорядників другого ступеня для їх безпосереднього використання.

Триступенева система фінансування має місце на рівні державного бюджету щодо установ місцевого значення, які фінансуються за рахунок державних асигнувань. На рівні місцевих бюджетів формула фінансування має вигляд: **головний розпорядник бюджетних коштів – розпорядник коштів третього ступеня.**

Механізм виконання державного бюджету за видатками визначається ст. 51 *Бюджетного кодексу*.

Зазначена процедура здійснюється у такій послідовності:

- встановлення бюджетних асигнувань розпорядникам бюджетних коштів на основі затвердженого бюджетного розпису;
- затвердження кошторисів розпорядниками бюджетних коштів;
- взяття бюджетних зобов'язань;
- отримання товарів, робіт, послуг;
- здійснення платежів;
- використання товарів, робіт, послуг на виконання бюджетних програм.

Уточнені кошториси подаються на розгляд головних розпорядників коштів Міністерства фінансів та його місцевим структурам у 2-тижневий термін після отримання лімітної довідки. Затверджується кошторис не пізніше 30-ти днів з дня затвердження розпису бюджету, з якого фінансується установа.

На підставі кошторису розпорядники бюджетних коштів беруть зобов'язання. Обсяг зобов'язань не може перевищувати сум, затверджених у кошторисі та плані асигнувань.

Отримавши, внаслідок взятих зобов'язань, товари (роботи, послуги) розпорядники бюджетних коштів подають платіжні документи у Державне казначейство.

Умови проведення платежу Державним казначейством:

- наявність бюджетного зобов'язання для відповідного платежу у бухгалтерському обліку виконання державного бюджету;
- відповідність напрямів використання бюджетних коштів бюджетному асигнуванню;
- залишок невикористаних бюджетних коштів у розпорядників бюджетних коштів.

Загальна схема виконання державного бюджету має вигляд:

1. Виконання бюджету згідно з бюджетним розписом та на підставі проектів кошторисів головних розпорядників коштів.
2. Надання МФУ Державному казначейству розпису державного бюджету. Органи ДКУ здійснюють контроль за відповідністю розподілених бюджетних асигнувань в розрізі розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня та затверджених кошторисів бюджетних установ.
3. Доведення ДКУ до головних розпорядників коштів витягів з бюджетного розпису.
4. Розподіл головними розпорядниками коштів бюджетних асигнувань між розпорядниками бюджетних коштів нижчого рівня; подання відповідної інформації контролю органам ДКУ; затвердження кошторисів підвідомчих бюджетних установ; представлення цих кошторисів органам ДКУ, які їх обслуговують.
5. Контроль органів ДКУ за процесом розподілу бюджетних асигнувань головних розпорядників коштів, доведенням їх до розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня.
6. Прийняття розпорядниками бюджетних коштів бюджетних зобов'язань згідно із затвердженим кошторисом.
7. Реєстрація бюджетних зобов'язань у ДКУ. Бюджетні зобов'язання приймаються у вигляді угод на придбання товарів, контрактів на виконання робіт та послуг.
8. Поставка товарів, виконання робіт, надання послуг, їх належне документальне оформлення і формування на цій основі фінансових зобов'язань. Фінансові зобов'язання є підставою для здійснення платежу.
9. Перевірка ДКУ платіжного документу на відповідність бюджетним асигнуванням у кошторисі та здійснення платежу.

Аналогічні процедури проводяться на рівні місцевих бюджетів.

Касове виконання бюджетів здійснюється шляхом проведення платежів по відкритих в органах ДКУ рахунках. Підставою для проведення платежів є наступні документи:

- ◆ *Платіжні доручення.*
- ◆ *Інші документи, що підтверджують цільове скерування коштів:* рахунки; рахунки-фактури; накладні; товарно-транспортні накладні;

трудові угоди; договори на виконання робіт; акти виконання робіт; звіти про закупівлю товарів.

Платіжні документи приймаються:

- **за загальним фондом** – відповідно до зареєстрованих в органах ДКУ зобов'язань, згідно з кошторисними призначеннями та помісячними планами асигнувань, у межах залишку коштів на рахунку за всіма кодами економічної класифікації видатків;
- **за спеціальним фондом** – відповідно до кошторису призначень та у межах загального залишку коштів на спеціальних реєстраційних рахунках за всіма кодами економічної класифікації видатків.

Реквізити, які обов'язково зазначаються у платіжних дорученнях і в інших розрахункових документах: назва документа; номер документа, число, місяць, рік його складання; назви та коди установи платника та отримувача коштів, номери рахунків за дебетом і кредитом; назва установи банку, органу ДКУ, номер коду; сума платежу.

У **призначенні платежу** вказується: назва товарів (робіт, послуг), за які здійснюється оплата, номер і дата документа, на підставі якого здійснюється платіж; коди бюджетної класифікації; коди бюджетної класифікації доходів і видатків при здійсненні видатків з бюджету, перерахуванні коштів до бюджету або перерозподілі бюджетних коштів; додаткові реквізити, визначені Державним казначейством України.

Схема казначейського виконання видатків бюджетів наведена на рис. 5.2.

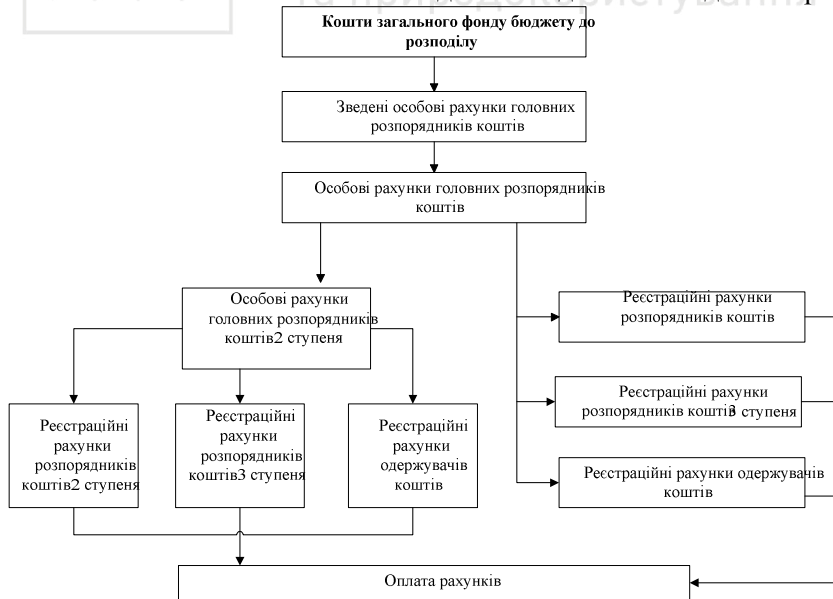

Рис. 5.2. Схема казначейського обслуговування видатків бюджетів

Підставою для виплати розпорядникам бюджетних коштів готівки на заробітну плату, стипендії, допомоги, службові відрядження тощо є заявка на видачу готівки. Операції щодо руху готівки оформляються згідно з чинними документами, що регламентують готівковий грошовий оборот.

З метою своєчасного отримання готівки органи Державного казначейства подають до уповноважених банків касові заявки. За 55 днів до початку кварталу розпорядники коштів подають касові заявки до органів Державного казначейства, у яких їм відкриті реєстраційні рахунки. Касові заявки на отримання готівки звіряються з кошторисами, узагальнюються. Зведена касова заявка подається до банківських установ не пізніше 45 днів до початку кварталу або в строки, передбачені угодою між органами Державного казначейства та установами банків.

5.5. Організація міжбюджетних відносин

Суть міжбюджетних відносин визначено ст. 81 *Бюджетного кодексу*:

"Міжбюджетні відносини – відносини між державою, АРК та місцевим самоврядуванням щодо забезпечення відповідних бюджетів фінансовими ресурсами, необхідними для виконання функцій, передбачених Конституцією та законами України".

Передумови міжбюджетних відносин:

- ◆ *Визначений законодавством поділ повноважень між державною виконавчою владою та місцевим самоврядуванням. У ст. 86 Бюджетного кодексу передбачений поділ видаткових повноважень на основі принципу субсидіарності:*
 - видатки, що здійснюються з бюджетів сіл, селищ, міст та їх об'єднань на фінансування бюджетних установ та заходів, що забезпечують необхідне першочергове надання соціальних послуг, гарантованих державою, і розташованих найближче до споживачів;
 - видатки, що здійснюються з бюджетів міст обласного значення та районних бюджетів на фінансування бюджетних установ та заходів, що забезпечують надання основних соціальних послуг, гарантованих державою для всіх громадян України;
 - видатки, що здійснюються з обласних бюджетів, бюджету АРК на фінансування бюджетних установ та заходів, що забезпечують гарантовані державою соціальні послуги для окремих категорій громадян, або фінансування регіональних програм.
- ◆ *Гарантії держави щодо фінансового забезпечення наданих повноважень місцевому самоврядуванню.*
- ◆ *Чинний механізм розмежування доходів і видатків між рівнями*

бюджетної системи.

- ◆ *Фінансова підтримка місцевих бюджетів з огляду на істотні коливання між обсягом видатків та податковим потенціалом території.*

Види бюджетних потоків:

- ◆ *Міжбюджетні трансферти:*
 - дотації вирівнювання;
 - субвенції;
 - кошти, що передаються (офіційні трансферти);
 - бюджетні позички;
 - взаємні розрахунки;
- ◆ *Взаємозаліки і взаєморозрахунки:*
 - між окремими рівнями бюджетів;
 - між бюджетами і суб'єктами підприємницької діяльності.
- ◆ *Об'єднання коштів. Мета – фінансування спільних проектів та завдань.*
Отже, мета регулювання міжбюджетних відносин – забезпечення відповідності між повноваженнями на здійснення видатків та наявними фінансовими ресурсами, що мають забезпечувати виконання цих повноважень.

Фінансове вирівнювання – приведення у відповідність витрат бюджетів за функціональною та економічною класифікаціями до гарантованого державою мінімального рівня соціальних послуг на душу населення; ліквідація диспропорцій у здійсненні видатків у розрізі окремих територій.

В Україні відсутні кількісні параметри державних соціальних гарантій. Тому метою фінансового вирівнювання є наближення видатків місцевих бюджетів у розрахунку на душу населення до середнього рівня, який склався по країні.

Бюджетне регулювання – надання коштів з державного бюджету місцевим бюджетам з метою збалансування доходів і видатків останніх.

Причини територіальних відмінностей формування доходів місцевих бюджетів:

- Різний рівень економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць, їх спеціалізація.
- Різноманітність природно-кліматичних умов.
- Різний екологічний стан територій.
- Особливості розташування населених пунктів, насамперед адміністративних центрів.
- Насиченість шляхами сполучення.
- Кількість населення та його віковий стан.
- Сформована протягом минулих періодів мережа об'єктів соціальної та побутової інфраструктури, її стан.

Причини територіальних відмінностей видатків місцевих бюджетів:

- **Нестабільність, неузгодженість законодавства з питань фінансів, бюджету, податків.**
- Щорічні зміни складу доходів і видатків.
- Невизначеність цілей та пріоритетів фінансового вирівнювання.
- Відсутність стабільного, науково обґрунтованого, прозорого механізму бюджетного регулювання (до прийняття Бюджетного кодексу).
- Нераціональне розташування мережі бюджетних установ.
- Непослідовна політика щодо передачі соціально-культурних об'єктів з державної власності у комунальну.
- Домінування споживацьких тенденцій у використанні коштів місцевих бюджетів, відсутність зацікавлення місцевого самоврядування у додатковій мобілізації доходів.

Метою бюджетного регулювання є:

- **Вертикального** – забезпечення необхідними доходами бюджетів усіх рівнів відповідно до чинного законодавчого розмежування повноважень між; органами державної влади та місцевим самоврядуванням. Здійснюється у формі закріплення конкретних доходів за відповідними рівнями бюджетної системи.
- **Горизонтального** – ліквідація відмінностей рівня бюджетної забезпеченості бюджетів місцевого самоврядування, тобто фінансове вирівнювання. Досягається шляхом вирівнювання доходів і видатків однотипних місцевих бюджетів.

Бюджетним кодексом передбачені такі методи бюджетного регулювання:

- ◆ **Метод відсоткових відрахувань від загальнодержавних податків і зборів до територіальних бюджетів.** При цьому можуть застосовуватися такі види нормативів:
 - єдині для всіх місцевих бюджетів;
 - групові – єдині в межах певних груп місцевих бюджетів;
 - індивідуальні.
- ◆ **Надання фінансової допомоги у вигляді бюджетних трансфертів.**

Чинним бюджетним законодавством передбачено застосування таких форм міжбюджетних відносин:

- ◆ **Прямі бюджетні трансферти:**
 - **дотація вирівнювання** — фінансова допомога вирівнювання доходної спроможності місцевих бюджетів.

Може надаватися:

- з державного бюджету бюджетам АРК, міст Києва і Севастополя, обласним, районним, міським обласного значення;
- з бюджетів міст Києва і Севастополя, міст обласного значення

бюджетам районів у містах, сіл, селищ, міст районного підпорядкування.

➤ **субвенція** – цільова фінансова допомога на основі пайової участі у фінансуванні.

Може надаватися:

- з державного бюджету на здійснення програм соціального захисту;
- з державного бюджету на компенсацію втрат доходів бюджетів місцевого самоврядування, на виконання власних повноважень внаслідок надання пільг, встановлених державою;
- з державного і місцевих бюджетів на виконання інвестиційних проектів;
- з місцевих бюджетів на утримання об'єктів спільного користування чи ліквідацію негативних наслідків діяльності об'єктів спільного користування;
- з місцевих бюджетів на виконання власних повноважень територіальних громад сіл, селищ, міст;
- з державного і місцевих бюджетів – інші субвенції.

➤ **кошти, що передаються (вилучення коштів):**

- з місцевих бюджетів до державного бюджету;
- з місцевих бюджетів до інших місцевих бюджетів вищого рівня управління.

- ◆ *інші дотації. Надаються з державного і місцевих бюджетів вищого рівня бюджетам місцевого самоврядування.*
- ◆ *Бюджетні позички. Мета надання – фінансування касових розривів при виконанні місцевих бюджетів.*

Види касових розривів:

- **планові** – виникають, коли об'єктивно не збігаються терміни фінансування з бюджету і терміни одержання доходів, а також: при запланованому дефіциті бюджету;
- **позапланові** – виникають при невиконанні плану доходів і перефінансуванні окремих видів видатків.

Бюджетні позички – позички, що надає один бюджет іншому.

Умови надання:

- ❖ безпроцентний характер;
- ❖ цільове призначення – фінансування тимчасових касових розривів;
- ❖ надання бюджетом вищого рівня бюджету нижчого рівня, що безпосередньо пов'язаний з ним за прямою ієрархічною підпорядкованістю;
- ❖ короткостроковий характер – не більше одного року. Бюджетні

позички мають бути погашені до кінця бюджетного року (31 грудня);

❖ розмір – фактична сума утвореного касового розриву.

Право надання бюджетних позичок з державного бюджету делегується міністру фінансів, з місцевих бюджетів – відповідним адміністраціям, що можуть передавати це право фінансовому органу.

♦ *Взаємні розрахунки між бюджетами.*

Необхідність взаємних розрахунків

- зміна після затвердження бюджету законодавства, яке регламентує розподіл доходів і видатків між бюджетами;
- зміна адміністративно-територіального поділу.
- передача з одного бюджету до іншого фінансування певних заходів, наприклад, капітальних вкладень;
- зміна відомчої підпорядкованості підприємств, організацій, установ.

5.6. Державний кредит і методи управління державним боргом

Державний кредит – сукупність відносин, в яких держава виступає в ролі позичальника коштів, кредитора та гаранта.

З допомогою державного кредиту залучаються вільні фінансові ресурси суб'єктів підприємницької діяльності та громадян, які використовуються для задоволення державних потреб.

Причини існування державною кредит:

- *потреби у виконанні державою своїх функцій;*
- *постійно зростаючі потреби держави;*
- *бюджетний дефіцит.*

Державний кредит має певні спільні риси з банківським кредитом:

- *поверненість;*
- *строковість;*
- *платність.*

Відмінність банківського та державного кредиту – перший призначений для задоволення виробничих потреб суб'єктів господарювання; другий – для задоволення потреб державних органів влади та управління.

Форми державного кредиту:

- *державні позики;*
- *використання частини вкладів населення в ощадних установах. Ощадна справа належить до державного кредиту, якщо залучені кошти спрямовуються до бюджету. Однак комерційні банки, як правило, діють на комерційних засадах і мобілізовані кошти формують їхні кредитні ресурси. Частина цих коштів може спрямовуватися на придбання державних цінних паперів і таким чином належати до державного кредиту;*
- *грошово-речові лотереї;*

➤ використання коштів державного позикового фонду. Це означає заміщення грошових ресурсів кредитними. Наслідок – загострення фінансової кризи та посилення інфляції.

Класифікація державних позик здійснюється за:

1. За правовим оформленням:

1.1. *На підставі угод.* Угодами оформляються кредити від інших держав, міжнародних організацій і фінансових інститутів;

1.2. *Цінними паперами,* з їх допомогою мобілізуються кошти на фінансовому ринку. Види цінних паперів, якими оформляються позики:

1.2.1. *Облігації.* Можуть бути *знеособленими* – на покриття дефіциту бюджету; *цільовими* – під конкретні програми. Облігація має такі види оцінки: номінальна (зазначена сума боргу) і курсова (ціна, за якою вона продається залежно від доходності, надійності, ліквідності).

1.2.2. *Казначейські зобов'язання.* Казначейськими зобов'язаннями оформляються, як правило, короткострокові позики.

2. За місцем розміщення:

2.1. *Внутрішні* – на внутрішньому фінансовому ринку, тобто надаються юридичним особам, фізичним особам, нерезидентам;

2.2. *Зовнішні* – надходять ззовні від урядів, юридичних осіб, фізичних осіб інших країн, міжнародних організацій і фінансових інститутів.

3. За правом емісії:

3.1. *Державні.* Випускаються центральними органами управління і надходження від них спрямовуються до державного бюджету;

3.2. *Місцеві.* Випускаються місцевими органами управління і надходження від них спрямовуються до місцевих бюджетів.

4. За характером використання цінних паперів:

4.1. *Ринкові.* Вільно купуються, продаються і перепродуються на ринку цінних паперів;

4.2. *Не ринкові.* Власники не можуть продати такі цінні папери, крім того вони не допускаються на ринок цінних паперів.

5. За забезпеченістю:

5.1. *Заставні.* Забезпечуються державним майном чи доходами;

5.2. *Беззаставні.* Не мають конкретного матеріального забезпечення.

6. За терміном погашення:

6.1. *Короткострокові* (до 1 року);

6.2. *Середньострокові* (1-5 років);

6.3. *Довгострокові* (більше 5 років).

7. За виплатою доходу:

7.1. *Процентні.* Дохід встановлюється у вигляді позичкового відсотка. Може встановлюватися як тверда фіксована ставка, так і плаваюча;

7.2. *Виграшні.* Виплата доходу здійснюється на підставі проведених

тиражів виграшів. Дохід отримують ті кредитори, чиї облігації виграли;

7.3. *Дисконтні.* Державні цінні папери купуються з певною знижкою, а погашаються за номінальною вартістю.

8. За характером погашення:

8.1. *Одноразова виплата;*

8.2. *Виплата частинами;*

9. За характером зобов'язань:

9.1. *З правом довготермінового погашення.*

9.2. *Без права довготермінового погашення.*

Передумови випуску державних позик

- Наявність кредиторів, що мають тимчасово вільні кошти.
- Довіра кредиторів до держави.
- Зацікавленість кредиторів у наданні позик державі.
- Можливість держави своєчасно і повністю повернути борг і виплатити дохід.

Джерела погашення державних позик:

- Доходи від інвестування позичених коштів у високоефективні проекти.
- Додаткові надходження від податків.
- Економія коштів від зменшення видатків.
- Емісія грошей.
- Рефінансований борг – залучені від нових позик кошти.

Державний борг – сума заборгованості держави своїм кредиторам.

Види державного боргу:

- **Поточний** – сума заборгованості, що підлягає погашенню в поточному році, а також: сума відсотків з усіх випущених позик.
- **Капітальний** – загальна сума заборгованості та відсотки, що мають бути сплачені за позики.
- **Внутрішній** – заборгованість кредиторам держави в даній країні.
- **Зовнішній** – заборгованість кредиторам за межами даної країни.

Управління державним боргом – це забезпечення платоспроможності, тобто можливості погашення боргів.

Способи коригування позикової політики:

- **Конверсія** – зміна доходності позик. Проводиться внаслідок зміни на фінансовому ринку.
- **Консолідація** – передача зобов'язань за раніше випущеною позикою на нову позику з метою продовження терміну позики. Проводиться у формі обміну облігацій попередньої позики на нові.
- **Уніфікація** – об'єднання кількох позик в одну.
- **Обмін за регресивним співвідношенням облігацій попередніх позик на нові.** По суті це часткова відмова держави від своїх боргів.

- **Відтермінування** – перенесення термінів виплати заборгованості.
 - **Анулювання** – повна відмова держави від своєї заборгованості.
- та природокористування

ТЕМА 6. ОБЛІК ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТУ

6.1. Організація обліку виконання бюджету

6.2. Облік виконання доходів бюджету

6.3. Облік виконання видатків бюджету

6.4. Організація бухгалтерського обліку в бюджетних організаціях

6.1. Організація обліку виконання бюджетів

Бюджетний облік – сукупність взаємопов'язаних облікових процедур про стан і рух бюджетних потоків у ході виконання бюджетів усіх рівнів, кошторисів бюджетних установ, іншої планово-нормативної бюджетної документації.

Як облікова система бюджетний облік включає три підсистеми:

- **Бухгалтерський облік.** Відображає всі операції, а також забезпечує надання необхідної інформації про стан активів та авансованих у них фінансових ресурсів, результати виконання бюджетів.
- **Фінансовий облік.** Призначений для систематизації даних про доходи, видатки, кредитування за вирахуванням погашення, фінансування бюджету, узагальнення результатів виконання бюджетів.
- **Управлінський облік.** Ведеться з метою забезпечення керівництва оперативною фінансовою і нефінансовою інформацією у визначеній формі для планування й управління, оцінки і контролю використання коштів бюджету.

Завдання обліку виконання бюджету полягає в *повному, своєчасному і достовірному* відображенні процесу виконання всіх ланок зведеного бюджету.

Процедури бюджетного обліку характеризуються певною послідовністю документообороту (рис. 6.1).

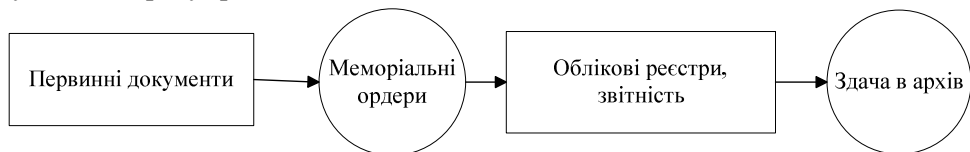

Рис. 6.1. Загальна схема документообороту в процесі бюджетного обліку

У первинних документах відображаються відомості про операції з виконання бюджету. Вони виступають основою для здійснення облікових

записів. Ознаки і показники, зафіксовані в первинному документі, називаються його реквізитами.

Записи в облікових реєстрах ведуться з меморіальних ордерів. Останні є відображенням згрупованих за відповідними ознаками первинних документів.

Облікові реєстри – носії інформації, отриманої з первинних документів або інших реєстрів: книги, відомості, магнітні диски тощо.

Сукупність різних видів облікових реєстрів можна класифікувати за наступними ознаками:

- ◆ *За матеріальною основою:* паперові; виконані без використання паперу.
- ◆ *За способом заповнення:* заповнені вручну; заповнені з використанням машин; заповнені автоматично.
- ◆ *За характером групування інформації:* систематичні; хронологічні; скомбіновані.
- ◆ *За способом графлення:* контокорентні; багатографні; шахові.
- ◆ *За ступенем узагальнення інформації:* синтетичні; аналітичні; комбіновані.
- ◆ *За способом розміщення записів:* односторонні; двосторонні.

У практиці облікової роботи застосовуються дві системи і три форми бюджетного обліку.

Системи бухгалтерського обліку:

- ◆ **проста** – кожна операція оформляється одним записом в обліковому реєстрі;
- ◆ **подвійна** – реєстрація проводиться на двох рахунках. Різновидами подвійної системи обліку є такі її форми:
 - **Журнал – головна**". Синтетичний облік здійснюється у книзі "Журнал – головна", де відображаються обороти за рахунками синтетичного обліку, а аналітичний облік – у книгах, відомостях, на картках. За вказаною формою ведеться облік у фінансових органах.
 - **Меморіально-ордерна.**
 - **Журнально-ордерна.**

Відмінність однієї форми обліку від іншої полягає у використанні різних облікових реєстрів.

6.2. Облік виконання доходів бюджету

Кошти державного бюджету акумулюються на Єдиному казначейському рахунку ДКУ, що відкривається в НБУ як консолідований кореспондентський рахунок учасника СЕП і міжбанківських розрахунків.

Облік консолідованих ресурсів бюджету держави ведеться на активних рахунках:

- 11 "Кошти бюджетів в НБУ";
- 12 "Кошти бюджетів в інших банках";
- 13 "Розміщені депозити";
- 14 "Цінні папери";
- 15 "Надані бюджетні кредити";
- 16 "Інші активи";
- 17 "Субкореспондентські рахунки".

Загалом схема документообороту з приймання та обліку доходів бюджетів наведена на рис. 6.2.

Для бухгалтерського синтетичного обліку доходів бюджету використовуються наступні пасивні рахунки:

- 61 "Доходи бюджету";
- 62 "Доходи, які підлягають розподілу між бюджетами";
- 64 "Кошти, тимчасово віднесені на доходи бюджету".
- 69 "Контррахунок за операціями за доходами бюджету".

Аналітичний облік доходів здійснюється за окремими видами доходів згідно з бюджетною класифікацією.

6.3. Облік виконання видатків бюджету

Облік асигнувань і видатків бюджету ведеться на різних рахунках. Переказування асигнувань на рахунки розпорядникам коштів у розрізі державного і місцевих бюджетів характеризує рух грошових коштів, а використання зарахованих коштів – видатки бюджету. Синтетичний облік бюджетних видатків ведеться на таких активних рахунках:

- 71 "Видатки державного бюджету";
- 72 "Видатки місцевого бюджету";
- 79 "Контррахунок за операціями за видатками бюджету".

Аналітичний облік асигнувань і видатків бюджету ведеться за головними розпорядниками коштів окремо за видатками безпосередньо головного розпорядника коштів, розпорядників коштів другого і третього ступенів, одержувачів коштів та на централізовані заходи.

Для визначення результатів виконання бюджету в плані рахунків передбачено п'ятий клас рахунків "Результат виконання бюджету", який своєю чергою містить два рахунки другого порядку:

- 51 "Результат виконання бюджету";
- 59 "Контррахунок за результатом виконання бюджету".

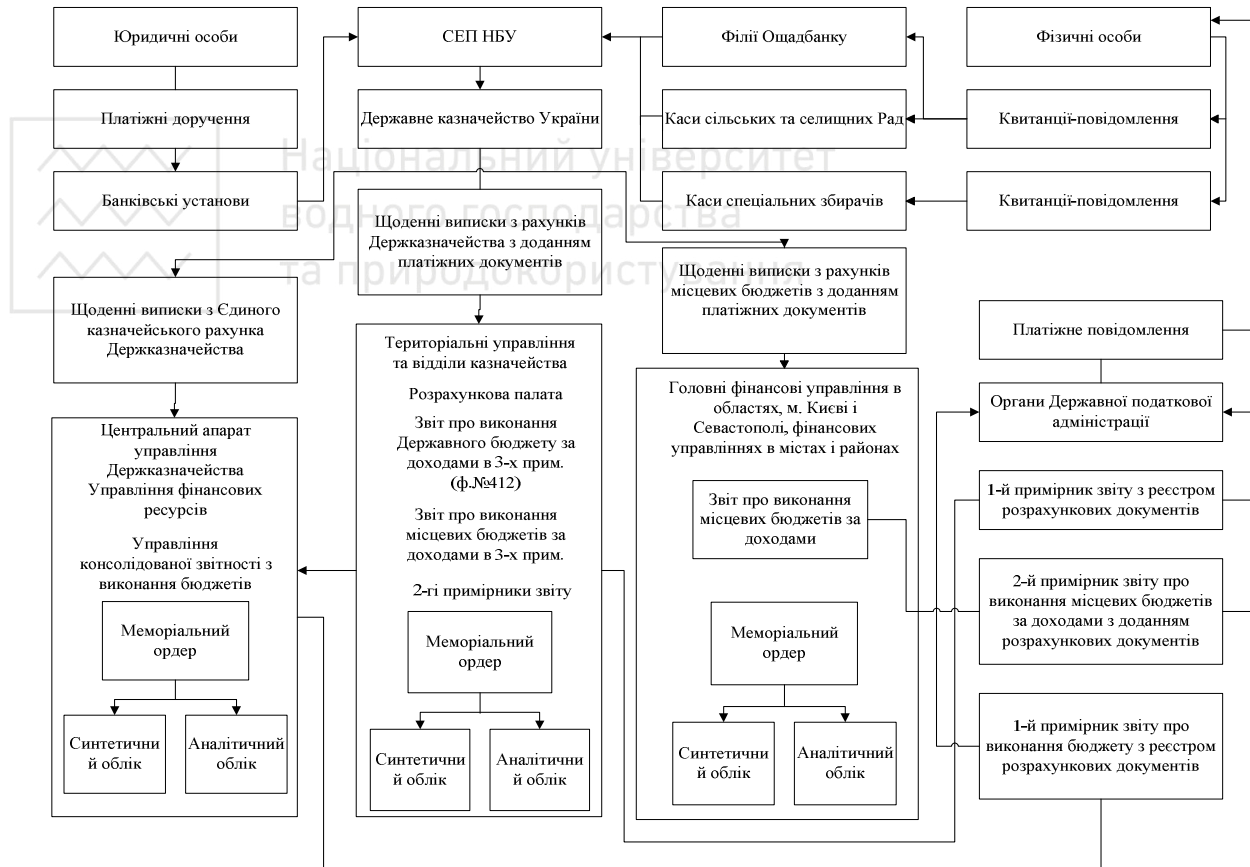

Рис.6.2. Схема документообороту з приймання та обліку доходів бюджету

6.4. Організація бухгалтерського обліку в бюджетних організаціях

Бухгалтерський облік в бюджетних установах ведеться методом подвійного запису за певною формою. Це означає, що кожна господарська операція реєструється в облікових реєстрах на дебеті одного і на кредиті іншого рахунку в однакових сумах. Послідовність запису господарських операцій в облікові реєстри та будова самих реєстрів визначаються саме формою обліку. Під *формою бухгалтерського обліку* розуміють порядок узгодження різних видів облікових реєстрів, техніки обробки облікових даних, послідовності та способів здійснення облікових записів, технічних засобів ведення обліку. Згідно із Законом України "Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні" від 16.07.1999 р. установа сама обирає форму бухгалтерського обліку з урахуванням особливостей своєї діяльності, техніки і технології обробки облікових даних.

Основними, найбільш поширеними формами бухгалтерського обліку в бюджетних установах на сучасному етапі є *журнал-головна, журнально-ордерна і машинно-орієнтовані (комп'ютерні) форми обліку*.

Журнал-головна форма обліку рекомендована для застосування в бюджетних установах наказом ДКУ № 68 від 27.07.2000 р., яким затверджено "Інструкцію про форми меморіальних ордерів бюджетних установ і порядок їх складання". Нова інструкція про форми меморіальних ордерів передбачає використання у бюджетних установах 15 основних меморіальних ордерів у формі накопичувальних відомостей, кожна з яких має спеціальне призначення і специфічну будову, та одного меморіального ордера типової форми, призначеного для оформлення інших операцій, які не охоплені основними меморіальними ордерами.

Види меморіальних ордерів:

- Меморіальний ордер № 1 "Накопичувальна відомість за касовими операціями".
- Меморіальний ордер № 2 "Накопичувальна відомість руху коштів загального фонду в органах Державного казначейства України (установах банку)".
- Меморіальний ордер № 3 "Накопичувальна відомість руху коштів спеціального фонду в органах Державного казначейства України (установах банку)".
- Меморіальний ордер №4 "Накопичувальна відомість за розрахунками з іншими дебіторами".
- Меморіальний ордер № 5 "Зведення розрахункових відомостей із заробітної плати та стипендій".
- Меморіальний ордер № 6 "Накопичувальна відомість за розрахунками з іншими кредиторами".
- Меморіальний ордер № 7 "Накопичувальна відомість за розрахунками в

- порядку планових платежів".
- Меморіальний ордер № 8 "Накопичувальна відомість за розрахунками з підзвітними особами".
 - Меморіальний ордер № 9 "Накопичувальна відомість про вибуття та переміщення необоротних активів".
 - Меморіальний ордер № Ю "Накопичувальна відомість про вибуття та переміщення малоцінних та швидкозношуваних предметів".
 - Меморіальний ордер №11 "Зведення накопичувальних відомостей про надходження продуктів харчування".
 - Меморіальний ордер № 12 "Зведення накопичувальних відомостей про витрачання продуктів харчування".
 - Меморіальний ордер № 13 "Накопичувальна відомість витрачання матеріалів".
 - Меморіальний ордер № 14 "Накопичувальна відомість нарахування доходів спеціального фонду бюджетних установ".
 - Меморіальний ордер № 15 "Зведення відомостей за розрахунками з батьками на утримання дітей".

Журнально-ордерна форма обліку застосовується у вищих навчальних закладах, наукових установах *НАН України*, організаціях *МВС* та деяких інших. Вона базується на відомих принципах побудови журналів-ордерів за кредитовою ознакою, суміщення хронологічних і систематичних записів, їх суворої регламентації. Допоміжні відомості дають змогу поєднати аналітичний і синтетичний облік, що значно підвищує оперативність облікового процесу.

Послідовне використання технічних засобів обліку, передусім ЕОМ, вносить суттєві зміни в техніку і послідовність облікових записів, у форму і зміст самих облікових реєстрів. Перспективними стають **машинно-орієнтовані форми** бухгалтерського обліку в бюджетних установах.

ТЕМА 7. ЗВІТНІСТЬ ПРО ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТУ

7.1. Характеристика звітності про виконання бюджетів

7.2. Звітність розпорядників бюджетних коштів

7.3. Звітність Державного казначейства

7.1. Характеристика звітності про виконання бюджетів

Фінансова звітність – система взаємопов'язаних узагальнених показників, що відображають фінансовий стан бюджету та результати його виконання за звітний період.

Мета складання фінансової звітності – надання повної, достовірної, неупередженої інформації про фінансовий стан бюджету та його виконання для прийняття економічних рішень.

Класифікація фінансової звітності:

- ◆ *За призначенням:*
 - *внутрішня* – необхідна для планування, оцінки, контролю за щоденними операціями фінансових органів;
 - *зовнішня* – складається з метою оцінки минулих та майбутніх результатів виконання державного і місцевих бюджетів.
- ◆ *За обсягом показників:*
 - *первинна* – складається за даними бухгалтерського обліку у фінансових органах;
 - *зведена (консолідована)* – готується фінансовими органами з урахуванням звітності підвідомчих установ.
- ◆ *За терміном складання і подання:*
 - *оперативний звіт* – щоденний, тижневий, декадний тощо звіт, який визначено Державним казначейством;
 - *місячний, квартальний, річний звіт*, що складається Державним казначейством України за відповідний період.

Періодична звітність складається наростаючим підсумком з початку року. ДКУ складає також статистичну звітність. Мета – отримання статистичних даних про виконання бюджетів. Статистичні матеріали використовуються для економічного аналізу, прогнозування показників бюджету на поточний і перспективний періоди.

Форми звітності та інструкція щодо їх заповнення щорічно затверджуються органами ДКУ. При цьому враховуються вимоги Бюджетного кодексу та закону про державний бюджет на поточний рік. Форми фінансової звітності погоджуються з МФУ та Рахунковою палатою.

Терміни подання ДКУ фінансової звітності про виконання державного бюджету ВРУ, КМУ, Рахунковій палаті, МФУ:

- місячна звітність – не пізніше 15 числа наступного за звітним місяця;
- зведені показники звітів про виконання бюджетів, інформація про виконання захищених статей державного бюджету, інформація про використання коштів з резервного фонду – не пізніше 25 числа наступного за звітним місяця;
- звіт про бюджетну заборгованість – не пізніше 15 числа 2-го місяця, наступного за звітним;
- квартальний звіт – не пізніше 35 днів після закінчення звітного кварталу;

➤ річний звіт:

- МФУ – до 25 березня наступного року (подає ДКУ);
- КМУ – до 20 квітня (подає управління державного бюджету та бюджетної політики МФУ і ДКУ);
- ВРУ – не пізніше і травня наступного року (подає КМУ).

Звіти про виконання місцевих бюджетів подаються місцевим самоврядуванням органам представницької влади у 2-х місячний термін після закінчення відповідного бюджетного періоду.

7.2. Звітність розпорядників бюджетних коштів

Міністерства, відомства, інші центральні органи виконавчої влади, установи та організації, що отримують кошти з бюджету, готують та подають наступні форми місячної, квартальної, річної звітності:

◆ *Місячна звітність:*

- "Звіт про виконання загального фонду кошторису установи" (форма №2-мд);
- "Звіт про використання коштів загального фонду бюджету з міжнародної діяльності України" (форма № 2-ва-люта);
- "Звіт про надходження і використання коштів, отриманих як плата за послуги, що надаються бюджетними установами" (форма №4-1 мд);
- "Звіт про надходження і використання коштів, отриманих за іншими джерелами власних надходжень бюджетних установ" (форма №4-2 мд);
- "Звіт про надходження і використання інших надходжень спеціального фонду" (форма №4-3 мд);
- "Звіт про заборгованість бюджетних установ" (форма №7-мд);
- "Звіт про фінансові зобов'язання бюджетних установ" (форма №8-мд).

◆ *Квартальна звітність:*

- "Баланс" (форма №1);
- "Звіт про використання коштів загального фонду кошторису установи" (форма №2-кд);
- "Звіт про використання коштів загального фонду бюджету з міжнародної діяльності" (форма № 2-валюта);
- "Звіт про надходження і використання коштів, отриманих як плата за послуги, що надаються бюджетними установами" (форма №4-1 кд);
- "Звіт про надходження і використання коштів, отриманих за іншими джерелами власних надходжень бюджетних установ" (форма №4-2 кд);
- "Звіт про надходження і використання інших надходжень спеціального фонду" (форма №4-3 кд);
- "Звіт про заборгованість бюджетних установ" (форма №7-кд);
- "Звіт про фінансові зобов'язання бюджетних установ" (форма №8-кд).

Крім наведених вище форм фінансової звітності, бюджетні організації подають статистичну звітність, форми якої щорічно затверджуються Держкомстатом України (табл. 7.1).

Таблиця 7.1.

Склад загальнообов'язкової статистичної звітності бюджетних установ

Форма звітності	Періодичність подання	Термін подання
1	2	3
1. Звіт про основні показники діяльності підприємства (ф. № 1-підприємництво)	Річна	Не пізніше 15 лютого наступного за звітним року
2. Звіт з праці (ф. № 1-ПВ)	Місячна, квартальна	До 7 числа після звітного періоду
3. Чисельність окремих категорій працівників та підготовка кадрів (ф. № 6-ПВ)	Річна	До 15 січня наступного за звітним року
4. Звіт про використання робочого часу (ф. № 3-ПВ)	Квартальна	До 7 числа після звітного періоду
5. Звіт про травматизм на виробництві та його матеріальні наслідки (ф. № 7-тнв)	Річна	До 25 січня наступного за звітним року
6. Звіт про наявність та рух основних засобів, амортизацію (знос) (ф. №11-03)	Річна	До 20 лютого наступного за звітним року
7. Звіт про залишки і витрати матеріалів (ф. № 3-МТП)	Піврічна, річна	До 10 числа після звітного періоду
8. Звіт про залишки і використання палива та пально-мастильних матеріалів (ф. № 4-МТП)	Місячна Квартальна, річна	До 1 числа після звітного періоду До 10 числа після звітного періоду
9. Звіт про стан інформатизації (ф. № 2-інформатика)	Річна	До 15 лютого наступного за звітним року
10. Звіт про наявність автотранспорту на кінець року (ф. № 1-тр)	Річна	До 25 січня наступного за звітним року
11. Звіт про роботу автотранспорту (ф. № 2-тр) та інші	Річна	До 20 січня наступного за звітним року

7.3. Звітність Державного казначейства

Органи ДКУ складають і подають КМУ, МФУ, Рахунковій палаті, ВРУ квартальну і річну звітність. Квартальний звіт про виконання Державного бюджету України має відображати такі складові частини:

- звіт про фінансовий стан (баланс) Державного бюджету України;
- звіт про рух грошових коштів;

- звіт про виконання Державного бюджету України;
- інформацію про стан державного боргу;
- зведені показники звітів про виконання бюджетів;
- звіт про кредити та операції, що стосуються державних гарантійних зобов'язань.

Зведений річний звіт про виконання Державного бюджету України готується ДКУ і містить такі складові частини:

- звіт про фінансовий стан (баланс) Державного бюджету України;
- звіт про виконання Державного бюджету України;
- звіт про рух грошових коштів;
- інформацію про виконання захищених статей видатків Державного бюджету України;
- звіт про бюджетну заборгованість;
- звіт про використання коштів з резервного фонду Кабінету Міністрів України;
- інформацію про стан державного боргу;
- звіт про кредити та операції, що стосуються державних гарантійних зобов'язань;
- зведені показники звітів про виконання бюджетів;
- інформацію про виконання місцевих бюджетів;
- іншу інформацію, визнану Кабінетом Міністрів України необхідною для пояснення звіту.

Порядок складання звітності Державним казначейством наведений на рис. 7.2.

ТЕМА 8. КОНТРОЛЬ ЗА ВИКОНАННЯМ БЮДЖЕТУ

8.1. Суть і призначення бюджетного контролю

8.2. Методи бюджетного контролю

8.3. Порядок проведення ревізій та реалізація їх результатів

8.4. Податковий контроль за виконанням доходів бюджету

8.1. Суть і призначення бюджетного контролю

Бюджетний контроль – сукупність заходів, що проводять контролюючі органи щодо перевірки законності, доцільності та ефективності формування і використання грошових фондів держави, органів місцевого самоврядування, установ, що фінансуються з бюджетів різних рівнів.

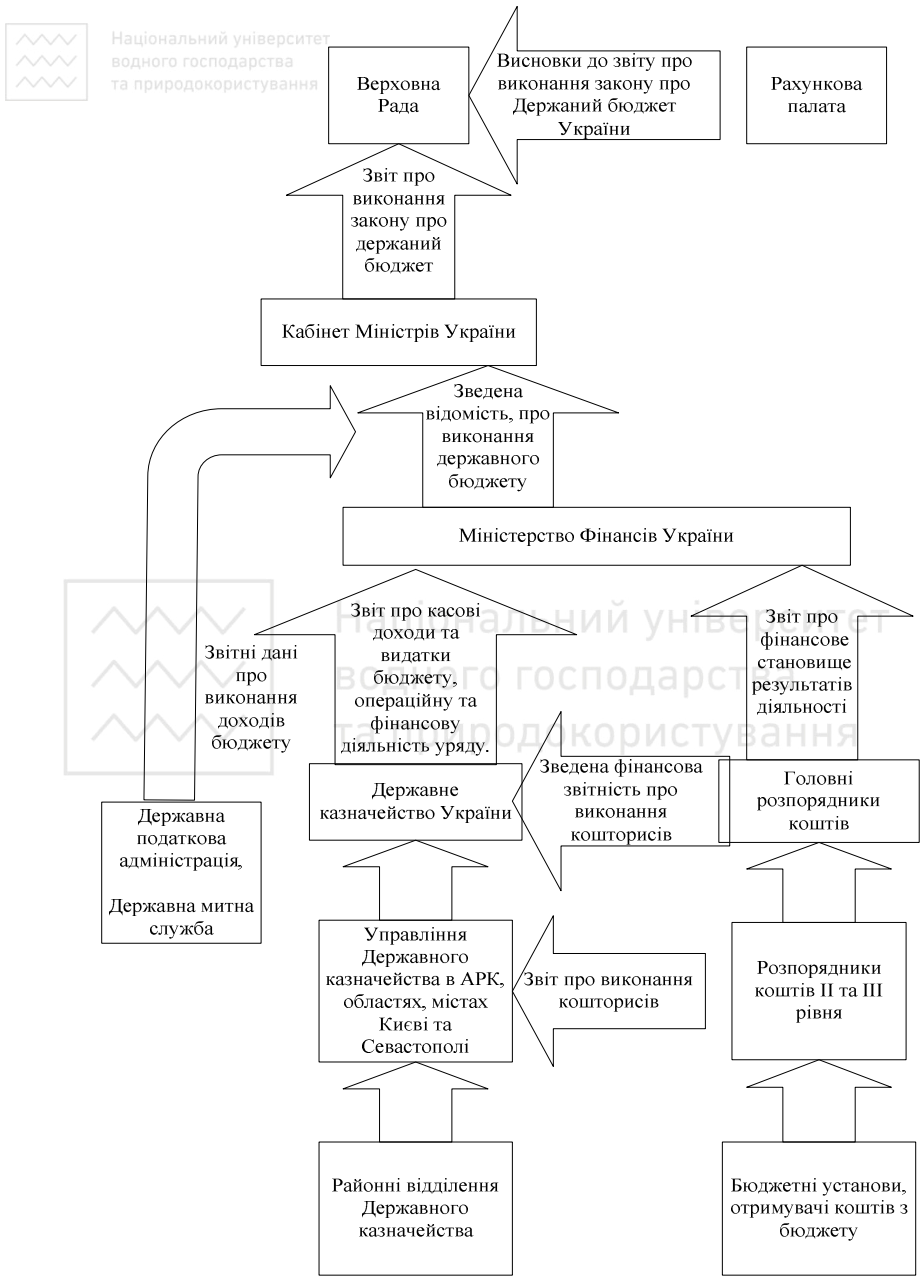

Рис. 7.2. Порядок складання звітності про виконання державного бюджету

Завдання бюджетного контролю:

- дотримання процедури складання, розгляду, затвердження, виконання бюджету;
- дотримання бюджетного й податкового законодавства;
- контроль за правильністю формування доходів бюджету;
- перевірка ефективності й цільового використання бюджетних коштів і коштів позабюджетних фондів;
- контроль за правильністю ведення бухгалтерського обліку і звітності;
- виявлення резервів збільшення доходів бюджету;
- контроль за організацією міжбюджетних відносин.

Елементи бюджетного контролю:

- суб'єкт;
- об'єкт – грошові, розподільчі процеси при формуванні й використанні грошових фондів держави й місцевого самоврядування;
- предмет – стадії бюджетного процесу;
- методи контролю; процес контролю; узагальнення та реалізація результатів контролю.

Предметом державного фінансового контролю у вузькому розумінні є безпосередньо активи, що належать державі, у формуванні, розподілі, володінні, використанні та відчуженні яких бере участь підконтрольний об'єкт, а також: кошти, що залишаються в розпорядженні підконтрольного об'єкта у зв'язку з наданими пільгами за платежами до бюджетів, державних позабюджетних фондів, кредити, отримані під гарантії Кабінету Міністрів України, а також нормативно-правова діяльність підконтрольних об'єктів.

Об'єкти державного фінансового контролю — підконтрольні об'єкти, що беруть участь у формуванні, розподілі, володінні, використанні та відчуженні активів, що належать державі, коштів, що залишаються в їхньому розпорядженні у зв'язку з наданими пільгами за платежами до бюджетів чи державних позабюджетних фондів та отриманням кредитів під гарантії Кабінету Міністрів України, а також операції, що проводяться підконтрольними об'єктами з такими активами.

Принципи організації державного фінансового контролю:

- розмежування місця, ролі, завдань та функцій органів державного фінансового контролю згідно з установленим Конституцією та законодавством України розмежуванням компетенції законодавчої та виконавчої влади;
- функціональна, організаційна, персональна та фінансова незалежність органів державного фінансового контролю та їхніх

посадових осіб від підконтрольних об'єктів;
координація діяльності органів державного фінансового контролю для уникнення дублювання в їхній роботі та забезпечення єдиної системи державного фінансового контролю на всіх рівнях державної влади.

Основні принципи здійснення державного фінансового контролю: законність, обов'язковість, стратегічна спрямованість, неупередженість, всебічність (всеосяжність), системність, плановість, регулярність (своєчасність), конкретність, економічність, гласність (за умови дотримання державної, службової, комерційної та іншої таємниці що охороняється законом), дієвість.

Розрізняють певні види фінансового контролю, які класифікуються за наступними ознаками:

➤ **За періодичністю здійснення фінансовий контроль класифікується на: попередній, поточний і наступний (ретроспективний).**

Попередній фінансовий контроль здійснюється на етапі розгляду і прийняття рішень з фінансових питань, перед виконанням господарських операцій для запобігання нераціональним витратам і безгосподарності, незаконним діям і різним втратам.

Поточний контроль здійснюється в процесі виконання господарських операцій і його основними завданнями є виявлення відхилень у процесі виконання робіт з метою вжиття необхідних заходів щодо усунення негативних чинників і закріплення позитивного досвіду.

Наступний (ретроспективний) фінансовий контроль — контроль за фінансовими результатами діяльності, що здійснюється після завершення господарських операцій. Основним завданням такого контролю є перевірка правильності та законності проведених господарських операцій на підприємствах, виявлення порушень і зловживань, а також розроблення заходів, спрямованих на усунення виявлених недоліків і запобігання їм у майбутньому.

➤ **За інформаційним забезпеченням фінансовий контроль поділяють на: документальний і фактичний.**

Документальний контроль дає змогу визначити суть і достовірність господарської операції за даними первинної документації, облікових реєстрів і звітності, у яких вона знайшла відображення в бухгалтерському, оперативному та статистичному обліку.

Фактичний контроль полягає у визначенні дійсного реального стану об'єкта перерахуванням, зважуванням, вимірюванням, лабораторним аналізом та ін. До об'єктів фактичного контролю належать: гроші готівкою в касі, основні засоби, матеріальні цінності, готова продукція, незавершене виробництво.

➤ **Щодо контролюючого об'єкта фінансовий контроль класифікується на: зовнішній і внутрішній.**

Зовнішній контроль здійснюється визначеними Конституцією України та незалежними конституційними органами в межах наданих їм конституційних повноважень.

Внутрішній контроль здійснюється в межах виконавчої гілки державної влади.

➤ **Відносно власника фінансовий контроль поділяють на: внутрішньовідомчий і внутрішньогосподарський.**

Внутрішньовідомчий контроль проводиться міністерствами, відомствами, органами державного управління стосовно діяльності підвідомчих їм підприємств та організацій у формі тематичних перевірок та ревізій.

Внутрішньогосподарський контроль здійснюється власниками, апаратом управління підприємницьких структур відповідно до чинного законодавства стосовно діяльності цехів, бригад, дільниць, інших підрозділів підприємств. Основна відповідальність за внутрішньогосподарський контроль лежить на службі головного бухгалтера.

8.2. Методи бюджетного контролю

Методи бюджетного контролю:

- *камеральна перевірка;*
- *документальна перевірка;*
- *економічний аналіз;*
- *ревізія;*
- *аудит;*
- *тематична перевірка.*

У практиці бюджетної роботи найбільш поширеною формою контролю є ревізія.

Ревізія – це система контролюючих дій, які спрямовані на всебічну перевірку фінансово-господарської діяльності підприємств та установ, роботи фінансових органів щодо складання і виконання бюджету.

Метою ревізій є встановлення законності проведених операцій, дотримання фінансової дисципліни, порядку і правил організації обліку, достовірності звітності.

Основна мета ревізії – виявити господарські й фінансові порушення, зловживання, факти безгосподарності, розкрадання, марнотратства, визначити причини та умови, які їм сприяли, і винних у цьому осіб, ужити заходів до відшкодування завданого збитку, розробити заходи з усунення недоліків і порушень, а також: притягнути до відповідальності (адміністративної чи кримінальної) осіб, які допустили правопорушення.

Ревізія підприємницьких структур надає всебічну оцінку виробничій і фінансово-господарській діяльності підприємств, ефективності використання виробничого потенціалу, забезпеченню збереження господарських ресурсів, повноті нарахування та сплати податків до бюджету тощо.

Ревізія здійснюється спеціальною уповноваженою ревізійною групою після виконання господарських операцій за певний період.

Ревізії класифікуються за такими ознаками:

- ◆ *За об'єктом перевірки:*
 - *повні* – перевіряються всі сторони фінансово-господарської діяльності;
 - *часткові* – перевіряються окремі операції або види діяльності;
 - *тематичні* – перевіряються однотипні установи з окремих спеціальних питань;
 - *комплексні* – вивчається коло питань, що характеризують всі ланки і сторони діяльності установи.
- ◆ *За охопленням фінансово-господарських операцій:*
 - *суцільні* – перевіряють всі документи з часу останньої ревізії;
 - *вибіркові* – перевіряють лише деякі документи або документи за певний проміжок часу.
- ◆ *Залежно від організації:*
 - *планові* – проводяться відповідно до плану контрольно-ревізійної роботи;
 - *позапланові* – проводяться за спеціальними завданнями вищих організацій або на вимогу органів суду і прокуратури;
 - *додаткові* – проводяться, коли при I -й ревізії не повністю встановлені факти порушень фінансово-господарської діяльності;
 - *повторні* – об'єктом перевірки є стан ліквідації виявлених недоліків.
- ◆ *За джерелами даних для перевірки:*
 - *Документальні* – при їх проведенні перевіряється:
 - наявність і достовірність первинних документів;
 - правильність оформлення і своєчасність обліку документів;
 - законність видатків, відповідність їх планам, ефективність використання;
 - *фактичні* – перевіряється фактична наявність грошових коштів чи матеріальних цінностей, фактичний стан об'єкта, що перевіряється, відповідність даним бухгалтерського обліку. Видами фактичної перевірки є інвентаризація, експертна оцінка обсягів та якості виконання робіт, обстеження.

Аудит відрізняється від ревізії не тільки цілями здійснення, а й організаційними формами його проведення. Аудит виконують незалежні аудиторські фірми чи особи, які здійснюють приватну підприємницьку діяльність і мають сертифікат і ліцензію на проведення аудиту, причому на платній основі за договорами з адміністрацією різних підприємницьких структур, які бажають одержати такі аудиторські послуги. Аудитор несе відповідальність перед зовнішніми споживачами його інформації (акціонерами, кредиторами, банками) щодо якості та обґрунтованості результатів контролю.

Тематична перевірка – це форма контролю окремих сторін чи тематичних питань фінансово-господарської діяльності підприємств та організацій.

Наприклад, контроль стану збереження матеріальних цінностей, розрахунків з бюджетом, державними цільовими позабюджетними фондами і т. д. Такі перевірки здійснюють вищі та державні органи контролю відповідно до специфіки виконуваних ними функцій.

Камеральні перевірки – форма фінансового контролю, яку застосовують в органах виконавчої влади при одержанні й перевірці показників звітності.

Наприклад, перевірка податкових декларацій у податкових інспекціях.

8.3. Порядок проведення ревізій та реалізація їх результатів

Ревізії проводяться контрольно-ревізійною службою МФУ не частіше одного разу на рік відповідно до плану контрольно-ревізійної роботи.

План контрольно-ревізійної роботи – це директивний документ щодо обсягу, тематики функціональної діяльності контрольного підрозділу.

У плані зазначаються:

- *перелік об'єктів контролю (назви підприємств, організацій);*
- *підстави для включення до плану;*
- *дата, на яку об'єкт попередньо було перевірено;*
- *плановий термін виконання (назва місяця, затрати часу в днях);*
- *особа керівника ревізійної групи.*

Об'єкти для ревізій і тематичних перевірок включаються до планів контрольно-ревізійної роботи за дорученням контрольно-ревізійного управління вищого рівня, поданням правоохоронних органів, дорученням органів державної влади і за власною ініціативою.

Під час планування контрольно-ревізійної роботи треба враховувати, що ревізія підприємства, організації в плановому порядку чи за ініціативою органів контролю може проводитися не частіше ніж один раз на рік, а за поданням правоохоронних органів – незалежно від кількості раніше проведених на цьому об'єкті ревізій і перевірок. Плановий термін проведення ревізії – 30 робочих днів.

Завдання ревізій виконання бюджетів, стану роботи фінансових органів і Державного казначейства:

- дотримання чинних нормативних документів щодо виконання бюджетів відповідних рівнів;
- ревізія поточного рахунку відповідного бюджету, позабюджетних і валютних коштів місцевого самоврядування;
- перевірка правильності використання коштів на утримання фінансових органів, Державного казначейства, апарату державних адміністрацій, місцевого самоврядування.

Серед завдань ревізій бюджетних установ варто виділити:

- дотримання бюджетної дисципліни;
- перевірка правильності планування і використання бюджетних коштів;
- перевірка збереження грошових коштів і матеріальних цінностей;
- перевірка правильності ведення бухгалтерського обліку і звітності;
- перевірка законності формування та ефективності використання позабюджетних коштів.

Послідовність контрольно-ревізійного процесу:

- ◆ *Підготовка до проведення ревізії:*
 - отримання розпорядження на проведення ревізії;
 - складання програми ревізії, підготовка до її проведення.
- ◆ *Організація роботи на місці ревізії:*
 - проведення інвентаризацій грошових коштів, товарно-матеріальних цінностей, цінних паперів;
 - ознайомлення та обстеження ревізійних об'єктів, розробка оперативних заходів щодо усунення недоліків;
 - документальна перевірка операцій згідно з розробленою програмою;
 - систематизація матеріалів ревізії та узагальнення результатів контролю.
- ◆ *Складання акта ревізії.*
- ◆ *Реалізація матеріалів ревізії:*
 - обговорення результатів на ревізійному об'єкті;
 - розгляд матеріалів ревізії та прийняття рішень;
 - контроль за виконанням прийнятих рішень.

Акт – документ, у якому відображаються наслідки ревізії.

Види актів:

- *проміжні* – складають за результатами інвентаризації, ревізії кас. Підписуються ревізорами і посадовими особами, що відповідають за ділянку роботи, яка перевірялася;
- *загальні* – складаються після закінчення ревізії. Підписуються

керівником ревізійної групи, керівником і головним бухгалтером установи, де проводилася ревізія. Проміжні акти знаходять своє відображення у загальному акті.

Структура акта:

- ◆ **Загальна частина.** У ній вказується підстава для проведення ревізії, найменування установи та її підпорядкованість, період, що перевіряється, дата початку і закінчення ревізії, ким і коли проводилась ревізія і чи усунуто встановлені порушення.
- ◆ **Друга частина відображає результати проміжних актів, що характеризують господарську діяльність. А саме:**
 - перелік основних показників виробничої програми протягом одного-двох років і стан їх виконання;
 - аналіз фінансових результатів та стану виконання кошторисів;
 - факти порушень або зловживань, підтверджені документально;
 - ревізія кас і касових операцій;
 - ревізія операцій за рахунками в банках та інших коштів;
 - ревізія розрахунків з оплати праці й соціального страхування;
 - ревізія збереження і руху матеріальних цінностей.
- ◆ **У підсумковій третій частині висвітлюються результати документальної перевірки стану бухгалтерського обліку і достовірності фінансової звітності.**

8.4. Податковий контроль за виконанням доходів бюджету

Податковий контроль здійснюється для визначення кола платників податків, забезпечення своєчасного надходження запланованих сум платежів до бюджету і державних цільових фондів, визначення правильності нарахування та сплати податків та інших обов'язкових платежів.

Податковий контроль здійснюється органами Державної контрольно-ревізійної служби, Державної податкової служби, а також іншими органами законодавчої та виконавчої влади: ВРУ, Секретаріатом Президента України, КМУ, МФУ. Але основне навантаження з контролю за правильністю нарахування та своєчасністю сплати до бюджету податків та обов'язкових платежів покладається на ДПС України.

ДПС України виконує свої функції згідно із Законом України "Про державну податкову службу в Україні". За структурою і підпорядкованістю органи Державної податкової служби є системою органів державної виконавчої влади, яка діє при МФУ і складається з Державної податкової адміністрації України, державних податкових адміністрацій в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, державних

податкових інспекцій у районах, містах і районах у містах. Крім того, до складу органів ДПС входять відповідні спеціальні підрозділи для боротьби з податковими правопорушеннями – податкова міліція.

Податкові органи здійснюють *камеральні та документальні перевірки*.

Камеральні перевірки здійснюються в момент отримання податкових декларацій та розрахунків і спрямовані на контроль:

- повноти та своєчасності подання податкової звітності та розрахунків;
- дотримання вимог щодо порядку заповнення поданих документів;
- узгодженості звітних даних;
- послідовності даних у податковій звітності та їхньої відповідності складеним розрахункам податків і платежів до бюджету;
- арифметичної точності підрахунків сум тощо.

Документальні перевірки проводяться безпосередньо на підприємствах для контролю правильності нарахування та своєчасності сплати податків і зборів. Документальні перевірки проводяться як планові, так і позапланові.

Планові документальні перевірки здійснюються відповідно до річних планів роботи податкового органу та квартальних графіків відносно підприємств, що допускають грубі порушення податкового законодавства, мають значні обсяги діяльності чи отримали значні суми прибутку. Проводяться не рідше 1 разу на два роки, але не частіше 1 разу на рік.

Позапланові (зустрічні) документальні перевірки проводяться відносно підприємств, діяльність яких пов'язана з діяльністю підприємства, на якому проводиться планова документальна перевірка. Зазвичай органами Державної податкової служби ці перевірки можуть здійснюватись як тематичні перевірки з окремих питань.

Документальна перевірка платників податків проводиться згідно з програмою перевірки, яка містить перелік питань, що перевіряються.

Для проведення перевірки податковий інспектор повинен мати належним чином оформлене посвідчення на перевірку. За результатами перевірок складаються акти.

Основні напрями та послідовність перевірки розрахунків платників податків з бюджетом:

- перевірка повноти реєстрації підприємства, що перевіряється, як платника за видами державних і місцевих податків і зборів, цільових державних позабюджетних фондів, виходячи з аналізу специфіки його підприємницької діяльності;
- контроль правильності відображення в бухгалтерському обліку результатів попередніх перевірок податковими та іншими контролюючими органами;
- контроль правильності визначення бази оподаткування;

- перевірка правильності застосування ставок податків, зборів і платежів;
- перевірка правильності розрахунку сум податків;
- перевірка правомірності застосування пільг при розрахунку та сплаті податків;
- контроль правильності, повноти та своєчасності перерахування (сплати) податків, зборів і платежів до бюджету;
- перевірка правильності складання і своєчасності подання податкової звітності за видами податків, зборів, платежів;
- перевірка правильності оформлення первинних документів, ведення бухгалтерського обліку розрахунків з бюджетом та організації аналітичного і синтетичного обліку за розрахунками з бюджетом;
- перевірка правильності ведення податкового обліку.

ТЕМА 9. СВІТОВИЙ ДОСВІД БЮДЖЕТНОГ МЕНЕДЖМЕНТУ

9.1. Бюджетний устрій в зарубіжних країнах. Організація бюджетного процесу

9.2. Міжбюджетні відносини

9.4. Бюджетно-податкова політика

9.4. Бюджетні відносини в розвинених зарубіжних країнах

9.1. Бюджетний устрій в зарубіжних країнах. Організація бюджетного процесу

Залежно від організації політико-адміністративної структури розрізняють *унітарні, федеративні, конфедеративні* держави, яким притаманний відповідний бюджетний устрій (рис. 9.1).

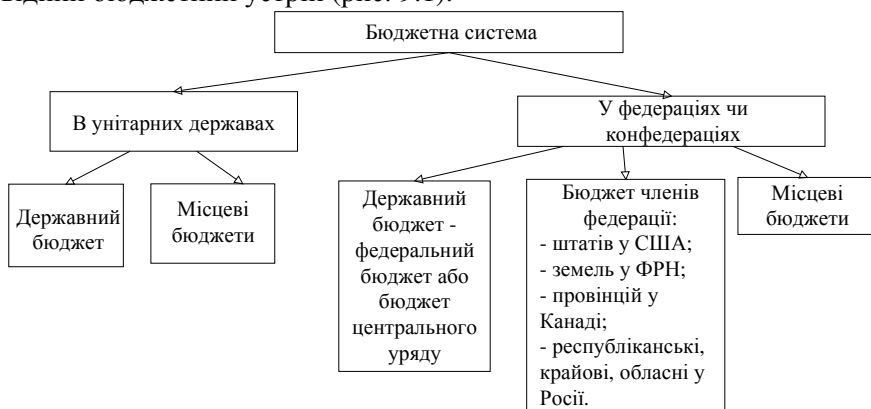

Рис. 9.1. Ланки бюджетної системи

Тривалість бюджетного періоду та інші бюджетні процедури в окремих країнах наведені в табл. 9.1.

Таблиця 9.1

Бюджетний процес у зарубіжних країнах

Країна	Положення про бюджетний період і багаторічне планування	Загальні бюджетні обмеження
Австрія	Бюджетний рік триває з 01.07 до 30.06. Багаторічне планування згідно із законом не вимагається, але разом з бюджетним законопроектом подається кошторис на 2 наступні роки	У законі відсутні будь-які обмеження
Франція	Бюджетний рік співпадає з календарним. Згідно із законом здійснюється багаторічне планування на 3 роки	Встановлюють конкретні контрольні показники щодо обмеження зростання витатків і дефіциту бюджету у % до внутрішнього європейського продукту
Німеччина	Бюджетний і календарний рік збігаються. Обов'язковим є багаторічне планування на 5 років без затвердження парламентом. Перспективні оцінки готуються і по даються до парламенту разом із щорічним бюджетом	Можуть встановлювати граничні розміри бюджету
Швеція	Бюджетний рік триває з 1 квітня до 31 березня. Багаторічне планування на 5 років є обов'язковим, але не затверджується парламентом. Перспективні оцінки готуються і подаються до парламенту на 3 наступні роки	Обмеження відсутні, однак згідно з поточним середньостроковим планом протягом 3-х річного періоду необхідно проводити скорочення витатків
Великобританія	Бюджетний рік триває з 1 квітня до 31 березня. Багаторічне планування не обов'язкове. Разом з річним бюджетом готуються і подаються до парламенту перспективні оцінки на 3 наступні роки	Поточний середньостроковий план повинен підтримувати величину дефіциту в межах, передбачених складеними на 3 роки перспективними оцінками
США	Бюджетний рік триває з 1 жовтня до 30 вересня. Вимагається здійснення багаторічного планування на бюджетний рік плюс 4 наступні роки	Встановлюється контрольний показник скорочення бюджетного дефіциту. При недотриманні контрольного показника розпочинається процес секвестрування

Вирішальний вплив на організацію бюджетного законодавства справляє правове забезпечення бюджетної політики (табл. 9.2).

та природокористування

Таблиця 9 2

Рівні правового забезпечення бюджетної політики в країнах ОЕСР

Конституційний рівень	Управлінський рівень	Спеціалізований рівень
<p>Більшість конституцій має положення щодо управління фінансовою діяльністю за трьома напрямками:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. вимоги про те, щоб всі державні 2. кошти проходили через спеціальні рахунки і витрачалися тільки на підставі повноважень, передбачених законом; 3. визначення фінансових відносин між загальнодержавним рівнем управління і субнаціональними рівнями; 4. положення, пов'язані з відповідними повноваженнями законодавчої та виконавчої гілок влади стосовно державних фінансів 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Закон про управління бюджетно-фінансовою діяльністю, що може набути форми окремого закону (наприклад, Закон про державний бюджет, аудит) або кількох загальних законів, що охоплюють певні напрями; 2. Закон про річний бюджет ухвалюється на підставі конституції або закону про управління бюджетно-фінансовою діяльністю з метою отримання санкції на витрачання державних коштів для виконання програм уряду, так званих щорічних асигнувань 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Спеціальні закони, що забезпечують спеціальні або постійні асигнування для задоволення різних погреб, тобто закони, що санкціонують виплати по лінії соціального забезпечення, державні позики, обслуговування боргу; 2. Для бюджетів багатьох країн ОЕСР притаманна також висока частка (до 70 -80 %) щорічних витрат, санкціонованих на підставі інших, відмінних від закону про бюджет на поточний рік, законодавчих актів

9.2. Міжбюджетні відносини

Для здійснення прямих бюджетних трансфертів у більшості зарубіжних країнах формується спеціальний фонд (табл. 9.3).

Методологію розрахунку та розподілу дотацій окреслено в табл. 9.4.

З'язані субсидії розподіляються двома методами:

- пропорційно фінансовій стійкості місцевого територіального колективу;
- як компенсація фактичних видатків місцевих колективів.

Джерела фонду прямих бюджетних трансфертів у різних країнах

Країна	Вид трансферту	Джерело трансферту
Німеччина	Додаткові дотації	2 % суми ПДВ
	Допомога на інвестиції	Залежно від місцевих видатків
	Дотації на виконання спільних	
Росія	Бюджетна дотація Бюджетні субвенції Федеральний трансферт	Бюджетні асигнування 15 % надходжень до державного бюджету
Франція	Глобальна дотація на функціонування	Щорічно індексована частка ПДВ
	Дотації на компенсацію податкових пільг	Бюджетні асигнування, частка податку на прибуток
	Глобальна дотація на централізацію	Залежно від видатків місцевого бюджету
	Глобальна дотація на устаткування	Частка ПДВ
	Компенсація ПДВ	Бюджетні асигнування
	Спеціальні субвенції	Залежно від місцевих видатків
Польща	Загальні субвенції	Частка до бюджетних видатків держави
	Цільові дотації	Бюджетні асигнування
Латвія	Бюджетні субсидії	Бюджетні асигнування
	Субсидії з фонду вирівнювання	Частка прибуткового податку
Литва	Бюджетні дотації Спеціальні субсидії	Бюджетні асигнування

9.3. Бюджетно-податкова політика

Чинниками формування бюджетно-податкової політики на сучасному етапі є:

- створення Європейської валютної системи;
- введення євро (з 01.01.1993 р. – безготівково, з 01.01.2002 р. – готівково);
- створення Європейського центрального банку.

У табл. 9.5 охарактеризовані бюджетні та грошово-кредитні чинники фінансової глобалізації.

Методи розподілу бюджетних дотацій

Країна	Вид дотацій	Методи розподілу
Німеччина	Додаткові дотації	Частина річного бюджету в розмірі сум, необхідних для доведення дохідної бази до середнього рівня. Надається як фіксована сума
Росія	Бюджетна дотація Федеральний	Частина річного бюджету Формула
Франція	Генеральна дотація на функціонування	Формула
	Дотація на компенсацію	Згідно з фактичним розміром втрат
	Фонд компенсації ПДВ	Компенсація частини видатків на капітальні вкладення
Польща	Загальна субвенція	Формула
Швеція	Незв'язана субсидія	Формула
Латвія	Бюджетні субсидії Субсидії з фонду вирівнювання	Формула
Литва	Дотації	Частина річного бюджету

Критерії фінансової конвергенції

Грошово-кредитні	<ol style="list-style-type: none"> 1) інфляція в країні-учасниці не може перевищувати середній з трьох найнижчих темпів інфляції у європейській валютній системі більше ніж на 2) 1,5 %; 3) відсоткова ставка у країні не може перевищувати середній рівень з відсоткових ставок 3-х країн з найнижчими темпами; 4) валютний курс країни повинен змінюватися у вузьких межах без девальвації впродовж принаймні 2-х років
Бюджетні	<ol style="list-style-type: none"> 1) державний борг країни не може перевищувати 60% ВВП; 2) бюджетний дефіцит не може перевищувати 3 % ВВП.

Особливості реалізації бюджетно-податкової політики в Європейських країнах:

- країни ЄС, що входять до складу Європейської валютної системи – бюджетно-податкова політика в зоні євро є недостатньо гнучкою, оскільки обмежена бюджетною конвергенцією;

- країни ЄС, що не увійшли до складу Європейської валютної системи (наприклад, Великобританія) – в умовах світового економічного спаду мають активнішу бюджетно-податкову політику;
- країни, що не входять до ЄС – роль бюджетно-податкової політики зростає в міру збільшення залежності національної грошової політики від політики Європейського центрального банку.

До напрямів забезпечення ефективності бюджетної конвергенції слід віднести:

- гармонізацію бюджетних систем у дохідній та видатковій частинах;
- синхронізацію циклічних коливань, що потребує створення розвинутої системи міждержавних трансфертів;
- контроль над бюджетно-податковою політикою.

Мета податкової гармонізації – запобігання податковій конкуренції.

Остання відбувається через маніпулювання умовами торгівлі між країнами та має дестабілізуючі макроекономічні наслідки.

Етапи податкової гармонізації

- досягнення згоди щодо типу податку, який підлягає гармонізації;
- узгодження податкової бази;
- узгодження податкових ставок.

Сучасні результати такої гармонізації наступні:

- обмежена гармонізація щодо основних податків: податку з обороту, акцизних зборів, податків на прибутки корпорацій, на дивіденди та відсотки, деяких видів податків на капітал;
- узгодження режимів ПДВ у державах-членах ЄС;
- відсутність повного узгодження податкових ставок.

9.4. Бюджетні відносини в розвинених зарубіжних країнах

В умовах інтеграції України у світове співтовариство особливої актуальності набуває: врахування світового досвіду організації бюджетних відносин. Показовими в цьому плані є бюджетні відносини країн з розвинутою ринковою економікою. Основні засади бюджетного устрою в окремих країнах світу наведені нижче.

Великобританія

До бюджетних відносин причетні прем'єр-міністр, міністерства, казначейство, парламент. Казначейство як головний урядовий орган з фінансових питань відає управлінням і регулюванням податків. Казначейство також розробляє і здійснює загальну економічну стратегію. Йому підпорядковуються Управління внутрішніх доходів та Управління мита й акцизів. Управління внутрішніх доходів має контори головного податкового інспектора в Лондоні, а також близько 700 контор по всій країні.

Бюджетний рік у Великобританії починається 1 квітня і закінчується 31 березня.

При розробленні проекту бюджету кабінет ураховує 18 ключових положень, 11 з яких за останні роки не змінювалися. До основних положень належать: *О зростання валового національного продукту, врівень безробіття, Оціни на акції, норми процентних ставок, ціни на основні продукти, зокрема на нафту, врівень податкових ставок.*

Починаючи з 2000/2001 бюджетного року розпис доходів і видатків здійснюється згідно з національними рахунками на основі Європейської системи рахунків 1995 р.

Бюджет планується із залишків коштів на кінець бюджетного року, враховуються надходження поточного року і планується залишок на кінець звітного року. Планування здійснюється на п'ятирічний період у цінах поточного року з відповідним щорічним коригуванням.

Франція

У бюджетних відносинах беруть участь президент, уряд, парламент, а також спеціальні державні установи — Національна кредитна рада, банківська контрольна комісія, Економічна і соціальна рада. Франція у 1982 р. ухвалила закон № 82-813 *"Про права і свободи комун, департаментів, регіонів "*, згідно з яким були значно розширені права територій. У кожному регіоні створюється контрольний орган – рахункова палата, яка стежить за фінансовою діяльністю юридичних осіб і бере участь у формуванні місцевих бюджетів.

Бюджетна політика департаменту є компетенцією Генеральної ради, а в окремих випадках – комісара Республіки і регіональної рахункової палати. Безпосереднє бюджетне управління здійснює казначей департаменту, який призначається міністром економіки і фінансів за рекомендацією представника Генеральної ради.

Місцеві бюджети в частині видатків складаються з двох основних розділів: *бюджети поточної діяльності (функціональний)* та *бюджети нового будівництва (інвестування)*. Джерела доходів поділяються на *внутрішні* — доходи від муніципальної власності, місцевого господарства, податкові та *зовнішні* – дотації, кредити (як державні, так і приватні).

У складі Міністерства економіки і фінансів функціонує Головне податкове управління, яке має по всій території країни 830 податкових центрів і 16 інформаційних центрів. Податковий контроль здійснюється шляхом камеральних перевірок податкових декларацій, а також документальних перевірок. Система стягнень за ухилення від сплати податків досить жорстка, застосовується також карна відповідальність. У випадку ненавмисного заниження податку сплачується штраф у розмірі 0,75

% за місяць від суми платежу, у разі умисного приховування розміру доходів штраф сплачується в подвійному розмірі.

Складові консолідованого бюджету

- загальнодержавний бюджет;
- місцеві бюджети;
- спеціальні рахунки Казначейства;
- приєднані бюджети для фінансування пошти та телеграфу;
- приєднані бюджети служби сільськогосподарських дотацій;
- операції тимчасового характеру.

Федеративна республіка Німеччини

Бюджетна система ФРН у її сучасному вигляді почала формуватися у 20-х рр. минулого століття, на початку 90-х суттєво доповнилась приєднаними землями колишньої НДР.

Сучасний бюджетний устрій ФРН має три рівні – *федеративний, земельний та обцинний*.

У бюджетному процесі беруть участь такі органи влади та їхні структурні підрозділи: уряд – Міністерство фінансів; представницькі органи – бундестаг – бюджетний комітет (традиційно заведено, що голова цього комітету обирається від представників опозиційних партій), підкомітет з перевірки звітності (бере участь у перевірці виконання бюджету), незначна кількість власних співробітників з бюджетних питань, Федеральна рахункова палата, а також бундесрат (затверджує закон про бюджет як верхня палата парламенту); Федеральний казначейський двір. Крім цього, забезпечується широка участь науковців і громадськості.

Федеральний казначейський двір є незалежним державним закладом, який діє згідно з Федеральною і земельними конституціями. До його функцій входить контроль економічної та фінансової діяльності, і він може перевіряти роботу Міністерства фінансів.

На рівні земель діє уряд і парламент (ландтаг). У складі уряду землі діє Міністерство фінансів. Головні фінансові управління і податкові інспекції є структурними підрозділами Міністерства фінансів і водночас вони діють як представники федерації.

Головне фінансове управління або Верховна фінансова дирекція існує тільки на рівні земель і керує підвідомчими податковими інспекціями. Керівник Головного фінансового управління — президент, призначається по черзі федерацією і землею. Міністерство фінансів організовує роботу податкових інспекцій і за відомчою лінією підпорядковується федеральному Міністерству фінансів.

У Німеччині значна увага приділяється фінансовому плануванню, у тому числі бюджетному. Фінансове планування обов'язково здійснює не лише федерація, а й землі. Широко застосовуватись воно почало з 1967 р.,

основою його є середньострокове планування до п'яти років. При цьому виді планування можливо враховувати зміни в бюджетній політиці.

Перший рік – це поточний бюджет, другий рік – рік на який формується бюджет, і наступні три роки – перспективний бюджет.

Планування в Німеччині є динамічним. Це означає, що фінансовий план складається кожен рік наново, і при цьому період планування зміщується на один рік уперед. У такий спосіб забезпечується набагато більша порівняно з постійним планом актуальність: динамічний план у змозі більш гнучко реагувати на зміну економічних і соціальних умов.

Основа фінансового планування – це планування витрат. Досить чітко плануються витрати, пов'язані з управлінською діяльністю, витрати на інфраструктуру. На основі чітких нормативів передбачається дохідна частина. Збалансування досягається на основі прогнозу макроекономічних показників. На перші два фінансові роки складається макроекономічний прогноз з урахуванням змін господарської кон'юнктури, а на подальші три – такі зміни не враховуються. Зважаючи на досить низький рівень інфляції, планування проводиться в цінах поточного року.

У фінансовому плані, що публікується, витрати згруповані в 40 блоків за функціональними ознаками. Для внутрішнього користування в державних органах існують близько 1500 дохідних і 8000 витратних статей бюджету.

Для порівняння федерального, земельного й общинних бюджетів існує єдина бюджетна класифікація.

Погодження бюджетних планів усіх рівнів здійснюється радою з фінансового планування. Ця рада є координуючим структурним органом на рівні міністерств як федерації, так і земель з участю представників общин.

На рівні федерації проект бюджету готує Міністерство фінансів, уряд подає на розгляд парламенту. Парламент при розгляді бюджету може вимагати від уряду будь-яку необхідну інформацію. Реалізується це право через письмові й усні звернення, депутатські запити, запрошення на секційні та пленарні засідання відповідних урядових осіб.

До основних видів даних, які необхідні парламенту, належать:

- основні макроекономічні показники, їх обґрунтування;
- детальний загальний фінансовий звіт уряду;
- повідомлення Федеральної рахункової палати;
- доповіді та висновки експертів незалежних організацій про фінансовий та економічний розвиток;
- критичні конструктивні публікації з бюджетних питань у засобах масової інформації.

У Німеччині протягом тривалого періоду склалася традиція подання науковими економічними інститутами й організаціями експертних доповідей щодо бюджетного процесу. Особливою популярністю

користуються детальні аргументовані висновки Експертної ради, які містять оцінку загальноекономічного розвитку і публікуються у пресі в листопаді кожного року.⁹² Подають свої висновки Міжнародний валютний фонд і Організація економічного співробітництва та розвитку.

Процес обговорення бюджету, як і його виконання та звіт, широко висвітлюються в засобах масової інформації, що попереджає негативні тенденції в бюджетному процесі. При обговоренні бюджету на засідання уряду зазвичай запрошуються провідні політики – члени парламенту. Основна роль у бюджетному процесі відводиться бюджетному комітету бундестагу. Члени бюджетного комітету є доповідачами з певних розділів бюджету, оскільки вони володіють необхідною інформацією й узгоджують свої позиції з урядом. Процес обговорення у двох палатах парламенту доволі тривалий – від трьох до трьох з половиною місяців. Прийняття бюджету є суверенним правом парламенту – спочатку він має бути прийнятий бундестагом, а потім отримати схвалення бундесрату.

Після затвердження бюджету діє принцип розподілу влади, згідно з яким виконання бюджету – абсолютна компетенція уряду, і парламент не має права вимагати від уряду, щоб він у повному обсязі виконував окремі статті – контролюються лише основні цифрові показники.

У політичних колах, особливо в період виборчої кампанії, вважаються популярними додаткові програми щодо витрачання бюджетних коштів. Для того, щоб узгодити з політиками спільні дії, уряд погоджує з лідерами політичних партій так звані священні цифри. Такими цифрами можуть бути: *загальна величина бюджетних витрат, відсоток їх збільшення порівняно з попереднім роком, обсяг дефіциту бюджету.*

Згідно з німецьким бюджетним правом міністр фінансів може здійснювати додаткові витрати лише в тому разі, коли є економія за іншими статтями витрат, не виходячи за затвержені контрольні цифри.

Контролюють виконання бюджету органи виконавчої, законодавчої влади, а також громадські інституції. З боку органів виконавчої влади контроль здійснюють Міністерство фінансів, уряд. У середині міністерств існують власні контрольні підрозділи. З боку органів законодавчої влади основна роль належить підкомітету з перевірки звітності бюджетного комітету. За окремими напрямками виконання бюджету контроль здійснює Федеральна контрольна рахункова палата. З боку громадських інститутів контроль можуть здійснювати різні асоціації, інститути та громадські організації. Так, наприклад, "*Союз платників податків*" досить ретельно відстежує оптимальність використання бюджетних коштів. За результатами перевірок контрольних органів проводиться регулярне інформування громадськості. Закінчується цикл бюджетного процесу затвердження звіту про виконання бюджету. Період між закінченням бюджетного року і

затвердженням звіту про виконання бюджету досить довгий – два з половиною роки. Це викликано необхідністю ретельної перевірки витрат бюджету. Нині вживаються заходи щодо скорочення цього терміну, щонайменше до шести місяців.

Сполучені Штати Америки

Бюджетна історія США налічує два століття. За цей час бюджетні відносини трансформувались у чітку злагоджену систему, що дає змогу ефективно вирішувати масштабні зовнішні та внутрішні проблеми.

Розроблення проекту федерального бюджету здійснює Міністерство фінансів та Адміністративно-бюджетне управління. Усі державні структури, які фінансуються з федерального бюджету, подають Міністерству фінансів відповідно оформлені заявки. Підготовлений проект бюджету президент США надсилає обом палатам конгресу, додаючи до нього бюджетне послання. Проект бюджету проходить процедуру розгляду і затвердження. Якщо висновки щодо бюджету в обох палатах конгресу не збігаються, створюється узгоджувальна комісія.

Процедурні питання проходження бюджету постійно удосконалюються, й існує традиція постійного реформування законодавчих і підзаконних актів.

Організовує виконання бюджету Міністерство фінансів та внутрішня податкова служба. Надходження від зовнішньоекономічної діяльності контролює спеціальна служба. До функцій Міністерства фінансів відносять: *усі операції з емісією державних цінних паперів, розміщенням позик серед кредиторів, обслуговування державного боргу.*

Бюджетний рік у США починається 1 жовтня і закінчується 30 вересня.

Оскільки США – федеративна держава, вона має три бюджетні рівні – федеративний, бюджети штатів та місцеві бюджети, у тому числі: 19 тис. муніципалітетів, 17 тис. міських самоврядних колективів, 15 тис. шкільних округів, 29 тис. спеціальних районів, 3 тис. округів. Органи влади штатів і місцеві адміністрації автономні в проведенні бюджетної політики і мають повноваження щодо оподаткування.

Федеральний (державний) бюджет будується за принципом *"повного бюджету"* і складається з двох частин: власне урядового бюджету та довірчих (траст) фондів. За рахунок власне урядового бюджету фінансуються національні економічні та соціальні програми. Довірчі фонди мають переважно цільовий характер і забезпечують функціонування інфраструктури (федеральні автошляхи, летовища, електростанції). Статус довірчих мають окремі соціальні та пенсійні фонди. Доходи довірчих фондів формуються за рахунок надходжень від використання державної власності. Окремі соціальні фонди формуються за рахунок внесків працюючих як у державному, так і приватному секторі економіки, а також відрахувань від доходів федерального уряду та підприємств.

Японія

В Японії діють два бюджетні рівні – державний та місцевий. Місцевий, у свою чергу, поділяється на префектурний та муніципальний. Наприкінці 90-х рр. в Японії налічувалось 3255 муніципалітетів. Бюджетний рік починається 1 квітня і закінчується 31 березня.

У бюджетному процесі беруть участь: парламент, уряд, Міністерство фінансів, міністерства й урядові агенції, Аудиторська палата, а також науковці, журналісти, які беруть участь у процесі обговорення бюджету. Бюджетний процес охоплює такі стадії:

- Схвалення кабінетом "Основних принципів формування бюджету". Ці принципи кабінет має оприлюднити в липні. Вони мають передбачати верхні межі витрат, у тому числі щодо соціального забезпечення. Також: передбачаються рівні зростання чи зниження у відсотках основних статей витрат.
- Підготовка власних бюджетів міністерствами й урядовими агенціями. Здійснюється на основі затверджених принципів.
- Підготовка бюджету Міністерством фінансів і подання на узгодження кабінету. Триває до кінця грудня.
- Парламентський розгляд бюджету. Цей період досить нетривалий — з кінця грудня до кінця лютого.
- Передання затвердженого бюджету в кабінет для виконання бюджету.
- Передання інформація щодо виконання бюджетів міністерствами, урядовими агенціями в Міністерство фінансів. Це робиться в липні.
- Надання кабінетом інформації щодо виконання бюджету Правлінню ревізії, яке не залежить від кабінету.
- Подання кабінетом бюджету із зауваженнями Правління ревізії на затвердження парламенту. Цей підсумковий етап здійснюється в грудні.

Розділи бюджету як фінансового документа:

- *Загальні умови.*
- *Доходи і видатки.*
- *Довготривалі витрати.*
- *Перенесені витрати.*
- *Фінансування особливих проектів.*

Державний бюджет, або бюджет національного уряду, містить два види бюджетів – *загальний рахунок* і *спеціальні рахунки*. Загальний рахунок передбачає виконання поточних зобов'язань, а спеціальні рахунки встановлюються законодавством і передбачені на виконання спеціальних проектів. Починаючи з 2000 фінансового року налічується 38 спеціальних рахунків.

Характерною особливістю бюджету Японії є те, що невикористані кошти переходять у наступний бюджетний рік.

1. Благун І. Г. Бюджетний менеджмент: [навчальний посібник] / І. Г. Благун, Р. М. Воронко, М. Л. Бучкович. – Львів: "Магнолія-2006", 2007. – 224 с.
2. Бюджетна система: [навч. посібник] / К.М. Владимиров, Л.О. Абсава, Л.В. Владимірова, Т.К. Мінза. – К. : Кондор, 2009. – 220 с.
3. Бюджетний кодекс України № 2456-VI від 08.07.2010: остання редакція від 19.05.2011 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2456-17>.
4. Бюджетний менеджмент: [підручник] / За заг. ред. Федосова В.М. – К.: КНЕУ, 2004. – 864 с.
5. Бюджетний менеджмент: [навчальний посібник] / Л.В. Панкевич, М.А. Зварич, П.Я. Могиляк, Б.І. Хомічак. – К.: Знання, 2006. – 293 с.
6. Василик О. Д. Державні фінанси України / О.Д. Василик, К. В. Павлюк. – Вид. 2-ге, перероб. та доп. – К. : ЦНЛ, 2004. – 608 с.
7. Васюренко О.В. Банківський менеджмент : посібник / О.В. Васюренко. – К. : Академія, 2001. – 320 с.
8. Галушка Є.О. Бюджетний менеджмент: [навчально-методичний посібник]. / Є.О. Галушка. – Чернівці: Книги – XXI, 2007. – 280 с.
9. Деркач М.І. Бюджет та бюджетний процес в Україні: [навчальний посібник] / М.І. Деркач, Л.П. Гордєєва. – Дніпропетровськ: Порги, 1995. – 240 с.
10. Єпіфанов А.О. Бюджет і фінансова політика України: [навчальний посібник] / А.О. Єпіфанов, І.В. Сало, І.І. Дьяконова. – К.: Наукова думка, 1997. – 302 с.
11. Клець Л.Є. Бюджетний менеджмент. [навчальний посібник]. / Л.Є. Клець. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 640 с.
12. Сафонова Л.Д. Бюджетний менеджмент: [навчально-методичний посібник для самост. вивч. дисц.] / Л.Д. Сафонова. – К.: КНЕУ. – 2001. – 186 с.

